

Imena tistih, ki so bili povišani, ker so znali... bežati

Slovenski partizani, glasilo komunističnih tulp v Sloveniji, je po dolgem presledku, — odkar je bila rdeča vojska na begu, — izšel v začetku decembra, in sicer štev. 5. Med drugim prinaša tudi ukaz »maršala« Tita o napredovanju »oficirjev« komunistične vojske v Sloveniji.

Med temi novimi »oficirji« so najrazličnejši ljudje, moški in ženske. Pozornost vzbuja sorazmerno veliko število zdravnikov, ki priča, kakšno vlogo igra ta stan v slovenskem rdečem razbojništvu.

Zakaj so vsi ti znani in neznani ljudje bili povišani, ni povedano. Po sodbi treznega človeka je možen en sam razlog: ker so se ti oficirji posebno odlikovali v begu — saj slovenska rdeča vojska ni od pred dvema in pol mesecema, kar so se začeli nastopiti nemške oborožene sile, delala druga kakor bežala. Vemo, da na to begu bili vedno prvi in najzurnejši: komandanti, politkomisarji ter najrazličnejši vodniki in zvoniki. Moštvo so gohli rok ali kvečjemu s puškami oboroženo nagnali nad tanke in topove, sami pa so se za kolikor toliko varnim zidom zapeljane in prisljane krvi znali vedno rešiti.

Očitno je beg v nevarnosti, beg pred bojem in pred odgovornostjo v usodnem trenutku, največja vrhuna rdeče vojske. Zato so ti ljudje pač morali biti povišani, in pa da bodo drugje bežali še hitreje... če bodo utegnili.

Razlog, zakaj so bili deležni Titovega povišanja, nas prav za prav toliko ne briga. Za nas je ukaz tolovajskega maršala zanimiv v toliko, v kolikor nam razodeva, kakšno funkcijo je imela v komunistični vojski cela vrsta ljudi, o katerih so v Ljubljani trdili, da niso komunisti, da niso pri tolovajih, da niso odgovorni za uničevanje in morijo, a katero rdeči razbojnik duše Slovenijo. Rdečo poveljstvo je s tem ukazom samo razkrinkalo dolgo vrsto ljudi, ki so kot komandanti in oficirji odgovorni za vse, kar je komunistem nam slovenskim ljudstvom zagrešilo po 8. septembru in prej. Vse prihaja počasi na dan, čim bolj se bliža ura končnega zloma in neizprosne obračuna. Zdej vemo spet za lepo vrsto krivcev, ki jih bo prej ali slej pograbil roka izdanega naroda.

Tu jih imate:

UKAZ

O IMENOVANJU IN NAPREDOVANJU OFICIRJEV NARODNO OSVOBODILNE VOJSKE JUGOSLAVIJE.

Slovenija:

v čin generalmajorja:

1. Rozman Franjo, komandant Glavnega štaba NOV in PO Slovenije.

v čin polkovnika:

1. Kveder Dušan, načelnik I. oddelka pri Glavnem štabu NOV in PO Slovenije; 2. Vrhovec Franjo, vodja oddelka za kadre pri Glavnem štabu NOV in PO Slovenije; 3. Dr. Lunacek Pavle, upravnik centralne bolnišnice Glavnega štaba NOV in PO Slovenije; 4. Pribešić Zdravko, inštruktor vojnega šole pri Glavnem štabu NOV in PO Slovenije.

Nadaljevanje s 1. strani.

mož močilo. No, pa na tak lep in svet večer se že spodobilo močilo. Bog ve, kje je oče in kam bo šel on k polnočnici?

Prisla sta na glavno cesto. Tam sta se pridružila ljudem, ki so hiteli v cerkev gledat rojstvo božjega. Same ženske in stari moški.

Pred cerkvijo je vsakdo še enkrat močno zakrehal, kakor da bi se hotel tako pripraviti na veliki dogodek. S tujcem sta se prerinila med moškimi bolj naprej. Vse je čakalo na pričetek, sililo se je samo pokljujevanje. Pevci na koro so šumeli z listi in se pripravljali na začetek.

Toda nič tako slovesnega ni bilo v tem pričakovanju kakor druga leta. Komaj zgoden večer bo, pa bo že brana polnočnega maša. Za to sveto opravilo je treba polnočnega miru in največje tišine.

Orgle so zadonele in s kora se je oglašilo: »svete noče«. Ljudje so se zatopili v molitev, toda misel jim je uhajala drugam. S strahom so se spominjali vsega, kar so doživeli, in se zahvaljevali Bogu v žalostnem veselju, da so vse preživeli. Molitev vseh je bila anaka: »Ohrani nas, o Gospod!«

Toneček je poslušal orgle, petje. Čakal je, kdaj bodo zapeli: »iz predstave Davae...« Lansko leto so jo zapeli in najbolj mu je bilo všeč, ko je Jernejec Naca zavil: »D-e-e-e... Kralj-e-e-e-e...«

»Kako je to zmogel Jaz si ne bi upal! Sram bi me bilo, če ne bi zdelal. Kako bo neki letos?«

Čakal je in čakal, pa ni bilo nič. Na mah se je spomnil, da so ljudi Naceta ubili. Bog ve, kje počiva. Najbrž ima polna usta prsti in ne more peti. Šel tudi jaz ne bi mogel... Ljubi Jezusček, daj da se vrne oče. Kupi bo drugega konja, vole in krave. Zopet bom na sveti večer pokladal živini, česar letos nisem mogel... ker so jo odgnali. Z očetom bova spet orala in konja bom jahal... Le, zakaj oče ni prišel. Tale človek pravi, da ga je oče poslal...«

Tako je premišljeval Toneček in se ozrl po tujem možu. Toda ni ga bilo več ob njegovi strani. Oziral se je okrog in ga videl, kako hiti proti oltarju. Le kaj hoče?

Nenadno pa je mož zrasel do stropa in se razpotepljen v širino tako, da je zakril vso prednjo steno. Toneček se je visoko ozrl, da bi mu videl v obraz in zdelo se mu je, da ga pozna.

Seveda! Podoben je Kristusu, ki visi doma v kotu v hiši. Prav tak je. Le, kako, da ga prej ni spoznal! Šel je se tudi materi zdel znan. Ljubeznivo so njegove oči in še ljubeznivejši njegov obraz, ko govori:

»Veliko je Tvoje trpljenje, ljudstvo moje. Razumem te. Ker sem sam dosti trpel. Toda verjamem in upam, kakor sem veroval in zaupal tudi jaz: le veri, trdni veri in upanju, velikemu kajzer vesoljstvo, je odločeno življenje in zmaga...«

Ko je šel Toneček domov, ga ni bilo več strah hrulke na ovinku.

Doma je povedal materi, kaj je v cerkvi videl. Mati ga je pobožala in rekla:

»Toneček, oče se ne bo vrnil. Njegova duša je pri Jezusku. Tega je prosil, naj gre nočjo k nam, da bomo imeli vsaj enega prijatelja na to žalostno sveto noč...«

V čin podpolkovnika:

1. Dr. Obratun Rudolf, vodja sanitetnega oddelka pri Glavnem štabu NOV in PO Slovenije; 2. Bračič Mirko, komandant XIV. NOU divizije (ubit v Kočevju); 3. Poplodu Pero, načelnik štaba XIV. NOU divizije; sedaj komandant XV. divizije; 4. Tanasković Rajko, komandant XV. NOU divizije, sedaj komandant VII. korpusa; 5. Polak Bojan, komandant II. brigade »Ljubo Serceja«; 6. Semč Stanke (Daki), komandant I. brigade »Tone Tomšič«; 7. Peharček Rado, komandant XVIII. NOU divizije; 8. Dr. Novak Franjo, pomočnik glavnega referenta centralne bolnišnice G.S.S., sedaj vodja sanitetnega oddelka pri G.S.S.

V čin majorja:

1. Drakster Josip, vodja ekonomskega oddelka pri Glavnem štabu NOV in PO Slovenije; 2. Dolenc Milan, veterinarski referent pri Glavnem štabu NOV in PO Slovenije; 4. Šuštaršič Anton, vodja orožarnega oddelka pri Glavnem štabu Slovenije; 5. Polič Zoran, vodja sodnega oddelka pri Glavnem štabu Slovenije; 6. Kraiger Vito, načelnik obveščevalnega oddelka pri Glavnem štabu Slovenije; 7. Klanjšek Jože, komandant II. brigade »Ljubo Serceja«, XIV. NOU divizije, sedaj operativni oficir VII. korpusa; 8. Vidmar Tone, namestnik komandanta »Ljubo Serceja«, XIV. NOU divizije, sedaj operativni oficir XIV. divizije; 9. Kalibarda Mile, načelnik štaba brigade »Ljubo Serceja«, XIV. divizije NOU, sedaj načelnik štaba XIV. divizije; 10. Malnerič Jože, komandant vojaške šole pri Glavnem štabu NOV in PO Slovenije; 12. Kramar Janez, inštruktor vojaške šole pri Glavnem štabu NOV in PO Slovenije; 13. Kolman Alojzij, namestnik komandanta XV. divizije NOU; 14. Kočvar Franjo, komandant brigade »Ivan Cankar«, XV. NOU divizije; 15. Potočar Stane, komandant IV. brigade »Matija Gubec«, XV. divizije; 16. Rojček Francelj, komandant X. brigade XVIII. NOU divizije; 17. Dr. Pirc Stanislav, referent sanitete pri XIV. NOU diviziji; 18. Mirčič

Jože, v. d. namestnika komandanta II. brigade XIV. NOU divizije, komandant VIII. brigade; 19. Čorović Danilo, komandant III. brigade III. Prim. Operativ. Zone, operativni oficir III. Operativ. Zone; 20. Čubrič Mile, komandant IX. brigade, XVIII. NOU divizije; 21. Dr. Milavec Karel, šef oddelka centralne bolnišnice pri Glavnem štabu Slovenije; 22. Dr. Ravnhar Božena, vodja oddelka centralne bolnišnice pri Glavnem štabu Slovenije; 23. Južnič Marjan, šef oddelka centralne bolnišnice pri Glavnem štabu Slovenije.

V čin kapetana:

Merlak Jože, Rihar Jaka, Mavser Lado, Dular Janez, Frankič Mirko, Božovič Radomir, Majnik Janez, Četinski Andrej, Knafele Franjo, Dragan Lojze, Goršar Alojzij, Borštner Robert, Gabere Bogomil, Pucelj Miha, Kreso Franjo, Hribar Janez, Logar Jože, Brajevič Peter, Sekirnik Janko, Čader Milan, Pirš Ivan, Furlan Ivan, Zemljak Jože, Jerman Jože, Joč Pavel, Avsee Jože, Maslo Drago, Bohar Franjo, Lepin Jože, Robek Vinko, Kotar Franjo, Kukman Franjo, Bele Alojzij, Tušar Stane, Kraljič Franjo, Marincelj Jože, Sotler Franjo, dr. Zupančič Andrej, Zupet Gustav, dr. Pintarič Ivan, Rok, Mavrovič Ivan.

V čin poročnika:

Hribnik Rudolf, Denis John, Simončič Vinko, Skufca Tomaž, Osredkar Karel, Oberstar Stane, Jovanovič Svetolik, Firm Zdravko, Lev Ivan, Kalčič Miha, Teropelič Jernej, Jordan Vinko, Bizjak Alojzij, Gerdovič Leopold, Rebselj Mirko, Alič Franjo, Kolar Franček, Franjo Zidar, Bokavšek Karel, Mežnaršič Stanko, Kristof Stanko, Omerza Viktor, Kamin Ivan, Rojšek Danilo, Jerič Vid, Potočar Anton, Badovina Ilija, Golob Jakob, Novak Tomaž, Paček Lojze, Valentin Pogačar, Ipavec Jože, Stojan Emil, Zagar Stane, Pavlin Franjo, Petrič Franjo, Požar Franjo, Tomšič Franjo, Sitar Jože, Mavrin Rudl, Likar Tone, Košir Vinko, Ponkvar Stanko, Zdešar Miro.

»... in sprožil jim je cel rafal v hrbet...«

Priče rdečih pokoljev v okolici Novega mesta pripovedujejo

Ljubljana 21. decembra.

Komunizem hoče skrivati vse, kar bi lahko koristilo njegovemu nasprotniku, zlasti te zločine, s katerimi je pokazal svoj pravi namen. A to se mu ne bo posrečilo. Pred javnost prihajajo priče komunističnih grozodejstev, prihajajo očitvidci teh umorov. Ti bodo s svojimi izjavami razlagali vs podlost komunističnega dela, ki ga je moral čutiti slovenski narod.

Naš poročevalec je imel priliko razgovorjati se z rešenimi ujetniki iz komunističnih zaporov v Brajtenau in v Birčni vasi. O življenju v teh zaporih ter o trpljenju jetnikov ni treba pripovedovati.

Kdo so pa morilci nedolžnih žrtev v Brajtenau in Birčni vasi, naj vam pripovedujejo očitvidci in soudeleženci teh zločinov, ki so jih ujeli domobranci.

To so:

Stine Anton je sin pok. Jožeta in Rozalije, roj. Potočar, rojen 14. marca 1899 v Stranški vasi, nazadnje stanujoč v Novem mestu, Ljubljanska cesta št. 22, oženjen jetniški paznik.

Drugi očitvidci teh zločinov je Hren Valter, sin Jožeta in pok. Stefanije Kikelj, rojen 22. novembra 1911 v Cerklji, nazadnje stanujoč v Smihelu št. 21, po poklicu mizar.

Tretja priča je Berk Ferdinand, sin pokojnega Franca in Alojzije Dežman, rojen 1902 v Gaberjah pri Trzinu, stanujoč v Novem mestu, Gradiševa ulica 1, po poklicu jetniški paznik, oženjen.

Vsi trije so bili pri pokolju 24 žrtev dne 21. oktobra in pri drugem pokolju naslednjega dne.

Stine Anton je zločin v okolici Birčne vasi. Po drugem bombardiranju sem šel zjutraj iz Novega mesta v Brajtenau, da kot paznik vršim svojo službo naprej. Bil sem samo v kuhinji nadzornik in pomočnik. Jetnikov je bilo okrog 60.

14. oktobra se je jetnišnica z vsem moštvo preselila v šolo v Birčno vas. Do 20. oktobra nisem slišal ne videl, da bi katerega jetnika kam odpeljali. Dne 20. oktobra zvečer sem šel k svaku Bartolju Alojzu v Stransko vas spat.

Ko sem drugo jutro okrog 6.30 prišel nazaj v šolo, sem vprašal Pršino, jetniškega paznika: »Kako je kaj?« Ta mi je odgovoril, da je slabo, ker je šel spat šele ob pol štiri. Nato sem vprašal, koliko je jetnikov, ki jim je treba pripraviti hrano.

Pršina je šel gledat po sobah in mi povedal, da je 12 ljudi manj. Te ljudi so v noči odpeljali v Ruperski gozd proti Velikim Škrjančam in jih tam postrelili. Te so bili nekaj dni prej okrog 9. pripeljali z avtomobilom v šolo. Ob prihodu teh jetnikov v šolo sem po govorjenju spoznal, da so Kočvarji. Od stražarjev, ki so jetnike pripeljali, nisem poznal nobenega, niti mi ni znano, od kod so jih pripeljali.

Iste dne, nekako ob 9., se je jetniški paznik Pelko Jože vrnil iz Novega mesta in je vprašal Pršino:

»Kako je kaj bilo?«

Odgovoril mi je, da je čisto v redu.

Iste dne okrog 11. mi je prišel jetniški paznik Pelko Jože povedat, da se moramo takoj pripraviti, da gremo naprej.

Spravil sem svoje reči in vse skupaj odnesel na dvorišče. Pelko pa je s listkom hodil po sobah, izbral ljudi in poslal na dvorišče: prof. Keke, Sonca, Grlica, Pavla, dva Miksa, Armilina, Čerovna, nekega blagajnika »Emone« in še pet nepoznatih, skupno 14 oseb.

Te jetnike smo gnali od šole čez Cerovec v Padež do Bohorčeve hiše jaz, Pršina, Hren iz Smihela, dva druga in še 9 stražarjev, katerih imena ni niso znana. Kam so krenili ostali stražarji z jetniki, mi ni znano.

Ko smo prišli v Padež, so jetniki ter del stražarjev posedli pred hišo na vrtu, kamor jim je Beceletova žena prinesla jabolk. Jaz pa sem šel k Bahovčevemu gozdnemu ču-

vaju Beceletu, s katerim sem šel v klet in mi je dal malo zganja in jabolko. Za nama sta prišla v klet tudi dva strojevoja iz Ljubljane in jetniški paznik Pršina, ki je vprašal Beceleta, če ve, kje je kak prepad, da bi tam pobili jetnike in jih zmetali vanj, da bi jim ne bilo treba kopati jame.

Becele mu je odgovoril, da ve za jama, da pa je zelo daleč. Pršina mu je odgovoril, da nič ne de, če je daleč.

Becele je bil takoj pripravljen, da nam gre karat prepad, ki leži v smeri proti vasi Mahovec, tri do štiri kilometre daleč od Beceletove hiše.

Krenili smo naprej: Becele, Pršina, nato jaz, z nami pa jetniki in stražarji. Prišli smo na hriček-košenico, kjer so jetniki in stražarji posedli. To je bilo okrog 4 popoldne. Gaberšek, Jenko, Ljubljanska strojevoja, Pršina in Becele so stopili stran od straže in jetnikov ter se tam pogovarjali do mraka.

Stal sem nekoliko od njih in nisem slišal njihovega razgovora. Ko je nastopil mrak, je Jenko rekel Pršini, naj jetnike zveže, ker gredo v neko vas skozi gozd, da ne bi kdo pobegnil. Pršina jih je zvezal z verigami po dva in dva in jih zvezane gnal v dolino ter postavil v vrsto tako, da so gledali proti stražarjem.

Pršina je nato skočil stran od njih. Kakih 8 metrov pred njimi pa sta se postavila strojevoja Jenko in Gaberšek s strojnimi in navkriž sprožila cel rafal. Vsi jetniki so takoj popadali, vendar so se nekateri še oglašali, tako Mikeca in prof. Keke, katere so potem Jenko, dva druga, Gaberšek in še neki strojevoja iz Ljubljane postrelili s puškami.

Nato je Jenko odredil Pršinetu, da jih razveže in preide. Trupla smo preiskovali vsi, le za Beceleta ne vem, če je tudi on preiskoval. Najdene predmete so vsi dali meni in sem jih potem odnesel v aktivki v Bahovčovo hišo in tam izročil tovarišču Vidi Rabežljavi. (Op. ured. Rabeželj Vido, organizirana komunistka, je po rodu iz Dolš pri Kostanjevici. Stara 25 let, svetlih las, škrlata in divjih očeh.) Bilo je nekaj denarnic z 900 lirami, nekaj nalivnih peres in svinčnikov ter ena ura.

Po končani preiskavi trupel so morali vsi razen mene nositi trupla v prepad, ki je bil oddaljen kakih 150 metrov. Stiri pa so pustili, ker je nastala tema.

Ko smo se okrog 11 vrnili v Padež, sem videl tam ostale stražarje in komunistične poveljnike ter tovarišice Vido, Karola, politkomisarja Valeta iz St. Jerneja (trgovca), jetniškega paznika Pelka, Berka in Gazvoda. Takoj nato nam je Beceletova žena prinesla večerjo. Po večerji sem šel z Berkom in Gazvodo spat pred hlev. Nekaj mož je bilo odrejenih za stražo v okolici; dolečli jih je jetniški paznik Pelko.

»Prosim, dajte me še v glavo.«

Naslednje jutro okrog 6.30 nas je Pelko sklical za odhod. Ze ponoči, ko sem ležal, sem slišal pred Bahovčovo hišo razgovor, da je Smrekar Ludvik iz Birčne vasi z vaško zaščito pripeljal tjakaj Fabjančiča, Golob Marijo in posestnika Sindiča Janeza iz Mokronoga, ki so pod stražo prenočili na Bahovčevemu podu. Kdo jih je prignal, nisem videl.

V skupini, ki je gnala navedene tri na morišče, so bili: Smrekar Ludvik, Gabrovšek, Gazvoda iz Birčne vasi, Berk Ferdinand, Srenik, strojevoja iz Ljubljane, Hren iz Smihela ter še 11 drugih, katerih imena ne vem.

Ko smo prišli v bližino morišča, so vsi razen mene, Pršine in dveh Ljubljancev odšli naprej, da so odnesli štiri trupla, ki so ostala od prejšnjega večera. Potem nas je Gazvoda prišel klicati, naj ženemo jetnike naprej.

slav, Horvat Ignac, Cvelbar Viktor, Remih Dušan, Skufca Jože, Gregorčič Anton, Jakša Franjo, Kamnikar Ivan, Kumše Karel, Kramarčič Janez, Perat Alfonz, Korenčič Vincenc, Sulš Ivan, Vovk Franjo, Janežič Janez, Kogoj Vladimir, Pekar Franjo, Jaklič Jože, Poldan Jože, Marčenko Bogdan, Pažnar Jakob, Marolt Stane, Rozman Jože, Plevnik Ignac, Mlakar Anton, Serce Ivan, Smrke Ivan, Medved Ivan, Dolac Franjo, Korele Pavel, Simončič Pavel, Pucelj Viktor, Ržek Jože, Grm Anton, Jamnik Jože, Klemenčič Anton, Čvetanovič Jože, Dolinšek Franjo, Jukič Ante, Malenšek Ivan, Bohar Ivan, Zamida Andrej, Mesojedec Franjo, Bergant Jugoslava.

V čin podporočnika:

Kogoj Vasja, Vidmar Roman, Matoh Ludvik, Mališ Oskar, Planinc Franjo, Simončič Franjo, Grabnar Karel, Lapanja Rudl, Škrjan Ivan, Kijave Jože, Flster Stanko, Badovina Marko, Ancelj Rudolf, Kristof Mihael, Cimperman Alojzij, Dovč Srečko, Zaletež Anton, Potočar Franjo, Mole Lado, Pungerišič Ciril, Semeja Franjo, Golob Nace, Jurec Vinko, Džoli, Drenik Vinko, Knačar Franjo, Može Jože, Pavlovič Jože, Sali Karlo, Rogovešek Konrad, Humar Jože, Drnovšek Karel, Grašič Srečko, Radman Ivan, Poljanšek Anton, Črnič Mirko, Pogljajen Drago, Zajc Jože, Krautberger Karol, Kadunc Ludvik, Baloh Anton, Janez Kumar, Svetiš Jože, Šimenc Franjo, Gorazd Skopore, Lamovešek Ivan, Plevel Franjo, Kovač Ivan, Peterca Milan, Zlindra Anton, Zbogar Stanko, Molek Anton, Manjšek Ignac, Kalan Jože, Resman Josip, Počkan Ernest, Intihar Franjo, Križič Jože, Zidan Ivan, Badovina Vlado, Hočvar Alojz, Volovšek Vinko, Suhodole Anton, Glavan Ludvik, Mohar Anica, Ločnikar Franjo, Lovšin Stefan, Finžgar Anton, Vider Ludvik, Povše Janez, Klobučar Franjo, Klobučar Ivan, Tratnik Slavko, Kavčič Franjo, Čibel Franjo, Jakopič Andrej, Furlan Alojzij, Kompara Albin, Režen Stane, Mervelj Miko, Jerič Franjo, Robek Ivan, Vovko Jože, Kmetič Karlo, Modič Leo, Goršič Ivan, Zdenka Lušina, Novakova, Posek Mihael.

Vrhovni komandant NOV in POJ: TITO s. r.

Blagoslovljen božič

nsem poštenim Slovincem, doma ali pod tujim krovom pošči

»Slovenski dom«

V Padežu so politkomisar Lojze, strojevoja Jenko, paznik Pršina in Stine odšli v hišo Bahovčevega gozdnega čuvaja Beceleta, kjer so se zadržali približno dve uri.

Okrog 4 popoldne smo krenili naprej. Becele in Stine sta odšla pred nami, stražarji in jetniki pa smo šli za njima. Ko smo prišli daleč v gozd na neki hriček-košenico, so stopili na stran Jenko, Gabrovšek, dva Rusa, Pršina in Becele, kjer so se do mraka med seboj pogovarjali. O mraku so se nam približali in Pršina je rekel:

»Ker je tema, je nevarno, da ne bi kdo pobegnil. Vas moram zvezati.«

Z vrvoj je po dva in dva jetnika skupaj zvezal ta možak nam. Povezal je vse tudi med seboj. Nato jih je sam odgnal v dolino in jih postavil v vrste tako, da so gledali proti nam.

Pršina je nato skočil k nam na hriček, jetnike pa sta stražila Gabrovšek in še nekdo s strojnimi.

Medtem ko je Pršina odskočil, je profesor Keke rekel:

»Saj nam je vendar dr. Mikuš obljubil amnestijo.« Drugi pa je rekel: »Molimo!«

Na te besede je Jenko zakričal: »Kaj pa čakate!«, nakar sta Gabrovšek in eden izmed ujetnikov spustila navkriž po jetnikih cel rafal.

Vsi so takoj popadali na tla, le nekateri so še stekali. Jenko, Gabrovšek in Rus so skočili k pobitim in so pri vsakem poslušali, če se kateremu bje are. Pri treh so ugotovili znamenja življenja. Te so potem še s puško ustrelili. Nato je Jenko zavpil:

»Stražarji, pridite dol in poberte legiti-macije, da ne bo sledov!«

Prišel je Gabrovšek, dva ujetnika, Pršina, Becele, Stine in Jenko. Šli so preiskovat trupla. Nisem videl, kaj je kateri našel in vzgl. Le Gabrovšek je rekel, da je našel uro, Becele pa nekaj denarja. Ko so to delo opravili, je Pršina zakričal ostalim stražarjem:

»Vsi dol in pospravite trupla!«

Temu klicu smo se odzvali vsi. Stirje smo prišli eno truplo, ga zavili v odejo, ga odnesli v grmovje in vrgli v pet metrov globoki prepad.

Sedem smo jih pometali v prepad, štiri pa smo pustili na morišču, ker je nastala tema. Potem smo šli vsi v Padež, kjer smo dobili večerjo.

Po večerji sem bil odrejen za Gazvoda iz Birčne vasi in Srebotskim iz Ljubljane v patrolo do enih ponoči. Okrog 11 sem slišal strel v bližini Bahovčeve hiše. Po vrnitvi iz patrola sem šel k Beceletu in sem se vlegel na tla ter spal do zjutraj. Ko sem vstal okrog 6, mi je Srebotski povedal, da so ponoči ubili enega ujetnika, a drugi jim je pobegnil.

Takoj nato je Jenko sklical zbor. Bilo nas je veliko: več kot prejšnji večer, ker so pribežali iz mesta. Poznal sem med njimi Gazvoda, jetniškega paznika, ki je nato prignal Fabjančiča z Rupert vrha, Golob Marijo iz Birčne vasi in še nekega starega možaka. Vse tri je gnal pred nami na kraj, ki je bil določen za morišče. Fabjančič in Golob Marija nista bila zvezana, starega možaka pa je Pršina pred odhodom zvezal. S Pršinom je šel tudi Smrekar Ludvik iz Birčne vasi, ostalih 40 pa je šlo v koloni.

Ko smo se približali morišču, je Pršina ostal z jetniki v gozdu. Vsi ostali smo šli naprej na morišče. Odnesli smo morali štiri trupla, ki so tam ležala od prejšnjega večera. Po delu je Jenko ukazal, naj se pripravimo za pokret.

V tem času je tudi Pršina prignal obsojence iz gozda na hriček ter do grmovja. Z ene strani je skočil za njimi Jenko s puško, z druge Gabrovšek s strojnico. Spustili je cel rafal obsojencem v hrbet. Golobova je bila takoj mrtva, Fabjančič pa je rekel: »Dajte mi še en strel!« Jenko mu je nato oddal še en strel v prsa. Stari možak je bil tudi takoj mrtav. Nato nam je Jenko spet ukazal, da moramo pospraviti trupla v brezno.

Jaz in še pet drugih smo nesli Fabjančiča, ostali pa Golobovo in starega možaka. Trupla se v prepadu niso videla, ker visi posevno.

Ta tri trupla je preiskal Pršina in še več drugih je bilo zraven. Videli nisem, kaj so pri njih našli. Po končanem delu nas je Smrekar Ludvik vodil po gozdu na Uršna sela, Dobin dol in naprej v Podturn.

Tretji očitvidci zločinov Berk Ferdinand pripoveduje.

»Bil sem na Rupert vrhu, 21. oktobra so prišli Nemci v Novo mesto, kar je pospešilo sodbno in likvidacijo jetnikov. Pri likvidaciji prvih 20 jetnikov nisem bil navzoč.«

Pač pa sem bil drugi dan prisoten pri likvidaciji zadnjih treh: gršačica Fabjančiča z Rupert vrha, Golobove Mieke iz Birčne vasi in Lindič Franca (ali Josipa) iz Mal-kovca pri Mokronogu.

Umor teh žrtev se je odigral takole: za stražo je bilo 10-15 ljudi, kot spremljevalci pa nekaj vojakov iz železniške brigade, Pršina, Gazvoda in jaz.

Ker so od prejšnjega dne trupla nekaterih justiciiranih še ležala na mestu umora, so nas poslali osem naprej, da jih pospravimo. Po mojem so bili umorjeni Keke, Grlic, Verbič in Sonc.

Ko je bilo vse pospravljeno, je prišla za nami straža z ujetniki, ki so bili zvezani. Takrat so nagnali jetnike naprej, da so tekli proti gozdu, nakar je nek Gabrovšek začel streljati s strojnico po njih. Zadel jih je v noge.

Ker strojnica ni delovala več, so jih na njihovo kričanje in zdihovanje postreljali s puškami.

Gazvoda in jaz sta stala ob strani. Po likvidaciji so naju poklicali, da pospraviva trupla in kri. Ubite so potem sezuli, silekli in jih vrgli v bližnje brezno.

Nekaj zločinov pri Birčni vasi in Brajtenauu je torej že popolnoma pojasnjenih, vse ostalo pa bo raz

Med knjigami in pisatelji:

Mlada leta...

Zorko Simčič. Prebujenje. Roman iz dijaškega življenja. Ljubljana 1943. Založila Nova založba, natisnila tiskarna Merkur. Opremil arh. Vlado Gajšek.

Bral sem Simčičevo Prebujenje. Bral sem ga in živel z njim in pri sreči mi je bilo toplo. Pa sem se mu približal s predsodkom, ne sicer velikim, pa predsodkom vendarle. Srečal me je namreč prijatelj: »Si bral?« — »Ne...« — »No, nič škodlo!« — Pa drugi: »Preveč so ga pohvalili! Ne vem, kaj mislijo ti naši kritiki! Zdal jim je že vse dobro!« — Pa tretji: »Trikat sem ga začel, pa mi ne gre in ne gre...« — Pa četrti: »Pojdi se kaditi! Do šestdesete strani sem se prebrl, naprej ne morem več...« — Pa zadnji: »Tak dolg čas — pa taka hvala! In še tisti intervju s sliko!«

Vse to je bilo res kot nalašč mikavna nvertura za branje. A sem vendar sedel k knjigi. Sedel in se hkrati zavedel in spomnil teh kritik. Vse je kazalo, da se jim bom pridružil. Imelo me je, da bi knjigo odložil na prihodnjico, pa sem se vendar premagal in vztrajal. Dan na dan sem se vračal k nji, dokler se nisem zadnje ujel v njene mreže. Nenadoma se mi je delo priljubilo. Obsedel sem pri njem, dokler ga nisem prebral.

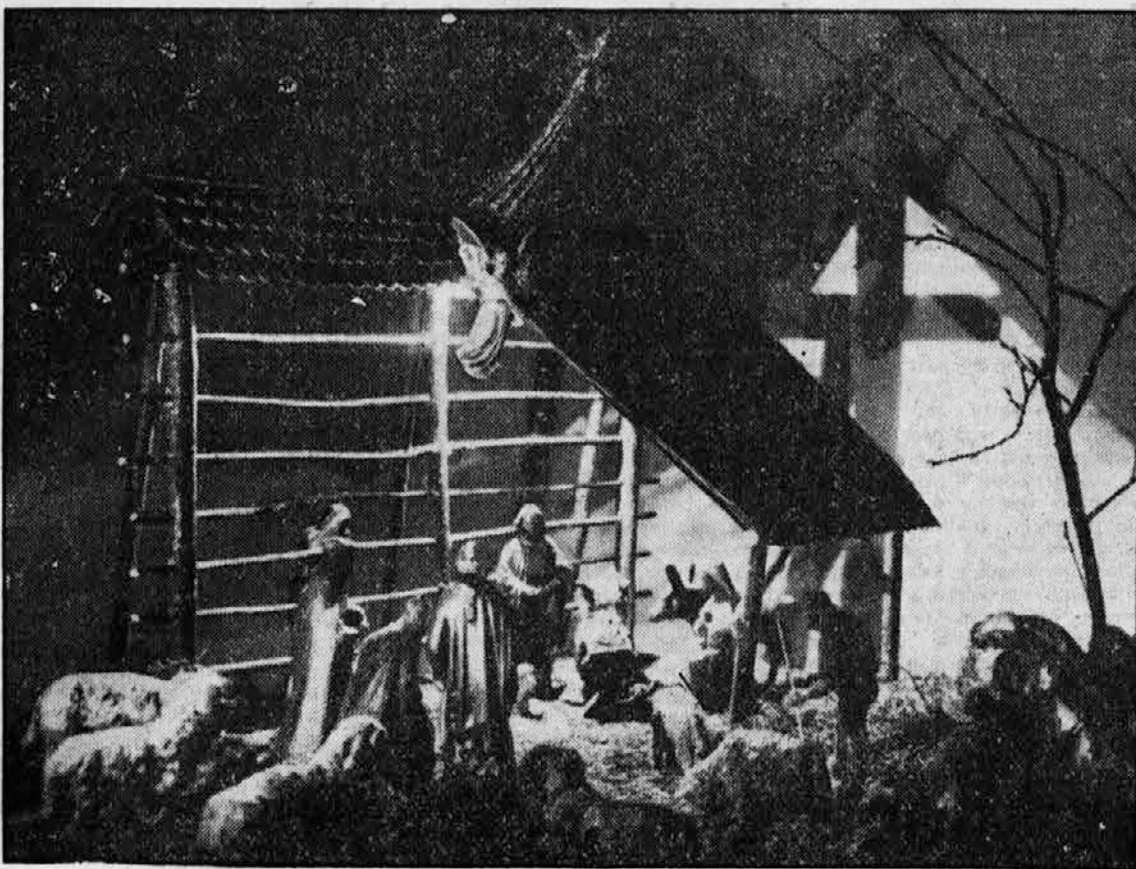
In moram reči: Zanimiva knjiga z zanimivo snovjo. Debeljak ji je svoj čas urno našel vstanie in sorodnic. Gotovo mu ni šlo za leksikonsko izčrpanost, pa jih je le našel zadosti dolgo vrsto. Mlada leta! Kdo izmed pisateljev jih ni doživel. Kdo si še ni zaželel imeti zapisanih tistih časov nesklajane, pa vendar tako kaljene sreče! In so sedeli k belemu papirju ter pisali po njem o skrivnostnih usodah iz dijaških let. Spomini so peli, spomini so oživeli, spomini so varali... Pisali so o življenju, iz katerega so se že izrgali, ne samo telesno, marveč predvsem duševno in srčno, pisali so iz spominov. Zdal pa je prišel človek in popsal svoje dijaštvo brez spominov, iz samega doživljanja kot dnevnik, kot pravi dnevnik...

Simčičevo Prebujenje ima posebno vrednost ravno zaradi te nepokvarjene neposrednosti in plemenite odkritosti. Njegovi študentje niso zlagani ne olepšani ne zlikani in ne počeni, pa tudi ne nalašč zaradi romantike natakajeni na mikavne in značilne kalupe. Mladi fantje so, tako rekoč ni posebnega. Ljudje, kakor smo bili in smo bolj ali manj vsi. Mladina je že sama zadosti domiselna in romantična, da lahko narekuje tako rekoč kar v stroj vse svoje domislje in dejanja, pa se bralcu ne bo treba nič dolgočasiti. Simčič je tako priskrboval, poslušal vase in druge ter pisal dnevnik. Pa ne samo priskrboval, tudi gledal! In kako bistro oko imal! Zostri la mu ga je satirična žilica. Vidi življenje, človeka v njem, vidi zunanost in notranost, vidi drobne stvarce, mome katerih gre marsikdo slep, ki pa so le živ del življenjske resničnosti. Še prav posebej pa vidi mlademu fantu v dušo in srce. In ravno v tem je največja vrednost te knjige. Je dokument! Dokument sedanjega mladine, o kateri bo morda zgodovina kljub vsemu izpustila dosti laskavejšo sodbo, kakor smo jih vajeni o tako imenovanih vojnih rodovih. Malo knjig je tako živo plastičnih v tem oziru, kakor je Simčičevo Prebujenje. Če ne, kako se je sodobni rod znal, se zavedel sam sebe, začutil svoje naloge, zajel na globoko in se otreseel zlaganega stegovanja na široko, ki je nujno terjalo miselno plitvino in razbitost.

Moč Prebujenja je v analizi roda. Res so ponekod še neprijetne smiselne vrzeli in duševne zvezi, res je kar precej odstavkov nepotrebnih in prevažkanih opisanih, res bi kaj lahko pogrešili nekatera rekla in obrabljene domislje o profesorjih in študentih, o šoli in življenju, a konec koncev mora imeti pristen popis dijaštva tudi kaj takega. Povrh se da vse to opravičiti s pisateljevo mladostjo, kajti vedeti je treba, da je Simčič pisal kot dijak in vendar napisal resno delo z zelo bistrim in prodornim pogledom v človeške globine. Saj je ostalo veliko podobnih slovenskih pisateljev — celo starejših — v tem oziru za njim! Ponovila se nam je v tem zgodovino, kakor smo jo doživeli že za Jurčiča. In še v našem sta si Jurčič in Simčič precej sorodna. V opisovanju življenja. Tudi Simčiču bi bil potreben kak Levstik, da bi se pomenila o Sabini in Roži in drugih, kajti ob dokaj izčrpani in jasno orisanih fantih so dekleta medla in nepovedna, podobna lutkam z ustaljenimi kretnjami, nazori in besedami. Niti Roža ne zaživi, čeprav se je pisatelj potrudil, da bi nam jo notranje in zunanje približal. Videti je, da pozna Simčič žensko samo iz knjige.

Pri tem pa se mi zdi nujno poudariti, da je prav glede opisa ženske Simčičeva knjiga v naši tovrstni literaturi izjema, ljuba izjema. Medtem ko se je večina dosedanjih opisovalcev mladostnika hlastno oprleja predvsem njegovega srca, njegovih strasti, gonov, želja, ljubezni in bolečin, se je Simčič lotil mladostnirove duše in njegovih misli. Eros je ob strani, kakor da ga ne pozna; le tu in tam posveti tudi v to področje, a zrelo, trezno in resno, mogoče kar preresno. Zato pa Simčiču mladostnik ni ustajalen mož, dasi čustveno dokaj zrel. Odkril je namreč v njem toliko neurejenosti in viharosti v siceršnjem njegovem življenju in izživljanju, da skoraj ni opaziti enostranskega oblikovanja. Njegovi junaki igrajo, hrepene po obdelovanju rodne grude, uživajo ob godbi in igri, imajo silne načrte, so hudomušni satiriki in navdušeni športniki, a preluknjani žipi, se prebujajo skozi življenje, lačni so, prezebajo, pa so le vedri in pri vsem tem še pišejo ter z jasnimi očesom zro v prihodnost. Tudi v tem je Simčičevo Prebujenje precej drugačno od črnogledih, otožnih in sentimentalnih dijaških dogodbin in romanov, kakršne smo dobivali dole. Zdrav optimizem, a vendar življenjska verost, to je dvoje darov, s katerima bo Simčič lahko še marsikaj ustvaril.

Ves roman — škoda, da mu ni dal podnaslov: dnevnik iz dijaškega življenja — je ujet pod tri navedke iz Zupančiča. Najmočnejši je srednji del. Začetek je prevsakdanji, ponekod kar prazen, konec pa kompozicijsko pogrešen, kajti Milanova smrt ni prav z ničimer zgradbeno utemeljena. Z isto upravičenostjo bi nam jo podal že v sredi knjige ali kje drugje. Ker pa jo je postavil na konec, nas sili, da jo vzamemo za pisateljevo naziranje, češ da je to najprimernejši sklep knjige. In prav to je zgrešeno! Tak sklep bi sodil za konec romana! Simčičevo Prebujenje pa je očitno zamisljeno kot odlomek iz dnevnika — in v glavnem tudi tako napisano — torej brez iskanega začetka,

Jaslice pod kozolcem.

Ivan Cankar in njegova cena po 25 letih

Misli ob nedeljski proslavi pisateljeve smrti v naši Drami

Ivan Cankar! Četrto stoletja je minilo, odkar so ga položili v zadnji dom pri Svetem Križu, odkar počiva med Murnom in Kettejem. Ivan Cankar! Izpovedovalec naše bolečine, glasnik lepote, domovine in Boga. V svojem najglobljem bistvu naš najčistejši umetnik.

25 let je dovolj dolga doba, da bi prečisti svoj odnos do Ivana Cankarja — pisatelja in človeka. Pa nam je še vedno kamen spodbite, pa nam je še vedno — sporen problem. Kakor da se je ob četrto stoletje njegove smrti ponovila njegova življenjska usoda.

Mislil na nedeljsko proslavo v drami. Vsa naša kulturna, če ne tudi narodna zavest, bi nas bila morala privabiti na to intimo in pomembno prireditve, ki jo je z vse časti vredno umetniško doganostjo priredila naša drama. Saj smo vendar slavili svojega genija! Prav za prav ga nismo slavili, ne znamo ga.

Cankar! Do neba je bil povzdignovan, dokler so ga lahko uporabljali samo kot tendencno geslo, dokler so mislili, da je za našo narodno bistvo in vprašanje dovolj in vse, če se veliča Hlapec Jernel, hoté pa so si zakrivali oči pred resnično Cankarjevo veličino.

brez iskanega vrha in prav tako tudi brez iskanega konca. Izrez iz življenja, kakršno pač je. Če pa se je pisatelj oddčil za povestni konec, bi moral tudi, sicer bolj paziti na zgradbo ter obrusiti in opustiti precej odstavkov, ki jih je moč opravičiti samo z dnevnikom!

Zanimivo je, da Simčič skoraj ne vidi ne mesta ne pokrajine ne narave ne siceršnjega okolja. Zapri je v štiri stene in le tod je poln. Pri drugih pisateljih smo vajeni lirčnih vložkov z opisi narave, neba in živali. Vsega tega pri Simčiču ni. Je suh in stvaren pripovednik z edinim poudarkom in pažnjo na človeka in njegovo ubranost. Vse drugo večidel preide, da se bralcu niti ne zaveda kako, le ob koncu mu junaki obvisijo nekako v zraku. V tej brezbrilnosti za okolje pa je Simčič najbrž nekoliko krivčen rodu, kajti vsaj kdo izmed njegovih junakov bi moral imeti izrazitejši smisel za sožitje z naravo.

V slogu in jeziku je delo precej prečiščeno in prijetno. Res je čutili še neko okornost, nepotrebno ponavljanje, izrazno monotonost, vendar nas v srednjem, najboljšem delu romana vse to ne moti. Čudno pa je, da so v vsej knjigi komaj tri, štiri pesniške primere. Tudi to je po svoje pomembna značilnost dela, namreč nekakšna umerjena stvarnost z bogastvom misli, ki naj nadomestijo sentimentalnosti in iskanosti. Pa vendar Simčič ni pust. Pripovedovalci zna mikavno, napeto in privlačno. S svojim živim opazovanjem nas pritegne, s svojim jasnim opisovanjem posveti v globine in mrakove, v sanje in hrepenenje, da gremo za njim in pozabimo na vse drugo. In tudi to razodeva svojstveno moč.

Zdi se mi, da je Simčičeva knjiga kljub pisateljevi mladosti dokaj zrelega, resnejša in globlja od prenekaterih druge sodobne, pisane z globljo, zgolj fabulistične načela. Mislil, da je med nami malo pisateljev, ki bi znali tako nazorno razodeli vsakdanja dogajanja v človekovi duši. Videti je tudi, da je Simčič zelo dosti bral tuje pisatelje. Posebno v tehniki je to opaziti, manj v slogu, ki včasih zadikuje po Čajkarkju. Vsekar pa smo dobili s Prebujenjem (ne vem, kakaj bi dal knjigi rajši naslov »Prebujanje«?) delo, ki se je v marsičem iztrgalo iz naše literarne tradicije ter se ozrlo v svet. Nič ne de, če je ta svet tu in tam še prečiten. Pisateljeva mladost nam je porok, da se bo v prihodnjem delu otreseel nepotrebnih vplivov in spregovoril sam. Teče bo najbrž dogajal samostojnost in polnost v kompoziciji, kajti sprito izrazite bistrine za podrobnosti mu celota marsikdaj ne zaživi, kakor bi morala.

Za sklep naj se še spomem: Dar berem in precej berem. Naj se zamotim s knjigo kakor s človekom. Tudi dražja mi je. Zdi pred menoj in potrpežljivo čaka na moje roke, da ji pobožajo slesteče liste. Vsaka knjiga ima dušo, vsaka, ki jo berem! So tudi knjige brez duše, a te ostajajo po knjigarnah in knjižnicah, da jih čez leto in dan porabijo za zavijanje plemenitih knjig z dušo. Nisem izjema, zato vem, da tudi drugi tako berejo. In prav zato sem prepričan, da bodo ljudje pridno brali Simčičevo Prebujenje.

J. Moder.

veličino in umetnostjo. Morda je bilo za take oči preveč bleška v njej, preveč netvornih problemov, skrivnosti in odkritij.

»Domovina, glej umetnik!«

Toda za marsikoga je prenehal biti umetnik, ker mu vrh Cankarjeve umetnosti — ker mu na primer Podoba iz sanj ne morejo biti »programi«. Zanje je Cankar pač prevelik, odkar je bil povedal svoje največje in najgloblje doživljanje, smisel svoje umetnosti, v treh usodnih in najlepših besedah: mati, domovina, Bog! »Kulturna« Ljubljana je malomarno zavihala nos ob Cankarjevi proslavi. V dramo so zvaljeval praznine, tam, kjer bi morali biti Cankarjevi »stavitelji« in vrtniki. Morda spada tudi Cankar v »kulturni molk!« Vsa čast dijaštvu, ki je do kraja napolnilo dijaško stolišče. Med občinštvom sem opazil celo — kulturni vzgled! — trgovske pomočnike, ki jih slučajno nekaj poznam. Prišli so tudi — trije literati in en likovni umetnik!!!

Slovesni govor je imel prof. France Vodnik. Lep, klen in zgrajen. Z resničnim doumetjem in pravilnim pojmovanjem Cankarjeve umetnosti, ki je, kakor je govornik poudaril, v bistvu tisto, kar so Grki poimenovali z besedo »katarzisa«, očiščenje.

Iz predavanja, ki je bilo skladno grajevano na dveh osnovnih težah: »Domovina, glej, človek, — domovina, glej umetnik! na tem mestu ne morem naštevati vseh lepih in pomembnih misli in zaključkov (govor bo izšel v Gledališkem listu), zato navajamo le končne besede:

»Bili človek — to je zadnja in najgloblja beseda njegovega duhovnega izročila in osrednji smisel vsega njegovega umetniškega prizadevanja. Ivan Cankar dejansko tudi tedaj, ko se bori z družbo in njenimi napakami, išče domovino Lepe Vide, išče carstvo kralja Matjaža — to je deželo čistejšega človečanstva. Luč neke nadzemske, poveličane lepote obseva pri njem celo postavke, ki so docela realne in zajeto iz resničnega življenja: mater, ki jo je tolikokrat opisoval, zapuščene otroke, delavce in druge predstav-

larjevem romanu točnejšo oznako: ljudje in raki.

Krka, ki teče mimo Vavtove, kjer zgradba poteka, ni samo vodna zanimivost in estetski okvir pokrajini, ni samo »ubita srebrna kača«, marveč nekako živo bitje, ki ima za Vavtovečno socialno funkcijo.

Na eni strani vas — na drugi Krka. Med njima pa stoji in ju povezuje vaški mogotec Urbiha, zakupnik rajejega lava, osrednja in najbolj zgrajena postava Dularjevega romana, ki me po svojem svojskem znatju rahlo spominja Blažica v Budakovem »Ognjišču«. Vendar je Urbiha z ozirom na našo kmečko psiho bolj prepričljiva in manj demoksi. Čuti pa je, da pisatelj ni popolnoma obvladal vseh odtenkov trsate Urbihove narave, dasi je še kar dobro utemeljil njihovo nihanje med besnostjo in — trgovsko dobrotu.

Čeprav je na prvi pogled vodilni motiv romana ljubezen med Urbihovim sinom Tomažem in Lenčko, hčerko bajtarja Frnatka, pozneje, ko ta umre, pa njegova žetev z učiteljevo Rotljo (s toplim opisom njenih ljubezenskih čustev in odgovodi je Dular plačal svoj dolg romantiki), je vendar »Krka umira« izrazito socialen roman. Upor na vasi, bi ga lahko naslovili.

Kakor sem že omenil, je Dular segel nazaj, v dobo pred šestdesetimi leti, ko so bili raki v Krki ne le po vsej Evropi zahtevna slaščica, marveč naseljem ob Krki tudi važno prehranjevalno sredstvo in lep vir dohodka. Premožni Urbiha je v Vavtovcu vzel v najem rati lov in, sklicujoč se na svojo pravico do njega, neusmiljeno gonil z žandarji »rače tatove« v novomeško ječo.

Ljudem pa to seveda ne gre v račun. Ob Krki žive, prav kot Urbiha, in kdor živi ob Krki, ima do rakov pravico, čeprav ni mara lova v najemu. Pisatelj je dobro poudaril preprosto kmečko miselnost, kakor je dobro posebil uporni duh vačanov v Frnatku in Bertucju, ki vodita Urbihi nasprotno stranko. Stvar gre v tako napetost, da

Na vem, kako bi bil pisec mogel to dvoje združiti v prepričljivo in skladno zgodbo, če bi ne bil posrečeno posegel v že skoraj pozabljeni zgodovinski snov: umiranje slavnih krških rakov pred 60. leti. Tako dobimo za skladno prepletanje vode in vasi v Du-

niže zaničevanih in zatiranih, katere je kot zagovornik ljudske duše in glasnik človečanskega etosa pravičnosti najrajši izbiral za svoje junake oziroma modele. Pisatelju narekuje besede predvsem usmiljenje do človeka, za čigar trpljenje, najsi bo pravična kazen ali nezaluzena krivica, ima odprte oči in srce. O tem pričajo njegove besede o pravem dobrem človeku, ki je »visok v svojih mislih, plemenit, brez zlega in hinavštine v svojih čustvih, čist, nesebičen, brezmejno vdan v svoji vsejini, vsako božjo stvar tesno objemajoči ljubezni«. Zaradi te vere v dobrega človeka, ki ne pozna nasilja in krivice, je nastopil proti vsemu, kar ovira človečnost v njeni svobodni rasti in veselem stvariteljskem razmahu. To svojo vero in to svojo pravdo je opiral na božji zakon, saj je pred vrsto njih, ki v nepregledni procesiji gredo za križem, iščejo pravice in hrepenijo po svobodi ter človeškem dostojanstvu, »videl Kristusa samega«.

Kot do kraja odkritosrčen duh pa Ivan Cankar tudi neusmiljeno sodi vsa človeška dejanja, ki jih tehta pred obličjem smrti in človekovih zadnjih skrivnosti. »Človek, povej, kako si živel, komu živiš!« — to je njegovo najgloblje vprašanje po namenu in smislu naše človečnosti. Le tista dejanja, ki obstanejo ob materi, domovini in Bogu — teh treh najlepših in najsvetlejših luči, prižganih na zadnjem pragu — nas vodijo v odrešenje in poveličanje, ki mu je ime: življenje, mladost, ljubezen.

Za govorom so sledile recitacije res primernih in izbranih Cankarjevih stvaritev, ki so pokazale najizrazitejše odtenke Cankarjeve umetniške in človeške podobe. Bral so jih najodličnejši člani Drami: Saričeva, Debevec, Skrbinec in Jan. Brali občuteno in doživeto. Morda so bile prav te recitacije za marsikoga novo, poglavitno dojetje Cankarjevih umetnin.

Drama je tako dostojno proslavila Cankarjev spomin, občinstvo, kar za je bilo, pa je bilo deležno topliga in intimnega podživljanja sveta Cankarjeve globoke in prečiščene umetnosti.

S. S.

Ob treh simfoničnih pesnitvah

S sporedom treh velikih mojstrov je v ponedeljek zvečer stopil na unionski oder okrepjeni radijski orkester za svoj drugi simfonični koncert. Za vodnika so izbrali dirigenta beograjskega glasbenega življenja Oswalda Buchholza, za Beethovnov klavirski koncert pa so ponudili stol prof. Ant. Trostu.

Pod novo taktirko se nam je orkester pokazal v čisto novi luči: za po ekspoziciji jasno oblikovanih glavnih motivov v Haydnovi simfoniji v D-duru je tudi »nestrokovnjak« kmalu zasluhl, da so godala v posameznih partijah in v celoti stopila preko običajnega okvira ter se pazljivo in voljno prepustila dirigentovi roki. Ta večer je nedvomno dokazal, da je ljubljanski simfonični orkester dosti bolj gibčen in da lahko doseže večjo stopnjo intenzivnega doživljanja, kakor pa bi pričakoval vsak, ki ga je po izkustvu dosedanjih prireditev že »tipiziral« ter mu v duhu pripisoval a priori samo tolikšno in takšno izrazno silo, češ več pa ti godci ne zmorejo.

To je bilo prvo presenečenje tega večera, zato ga tudi omenjamo na prvem mestu. Z veseljem ugotavljamo, da je ta orkester prožno telo, ki nam pod razumnim in prizadevnim vodstvom obeta gotovo še zrelejšo vzpono. To velja posebno za violine: s tenkim sluhom vodijo, se nesebično prilagajajo in ubogljivo podrejšajo, kjer in kadar se kaže potreba. Pa tudi pihala so bila tokrat precej čedno uglajena. Pri silovitosti strastnih kontrastih Lisztove simfonične pesnitve je ostro akcentuiranje roga in pozavne moralo pretrpeti ne le zrakca, marveč tudi najbolj odrevenela ušesa.

V Oswaldu Buchholzu smo spoznali odličnega dirigenta, ki je orkestru s strogo umerjenimi in pretehtanimi kretnjami kazal pot, da se je v kočljivem programu kar odlično obnesel.

Zato še dve, tri črte z osebno oznako: Buchholz sodi med tiste redke dirigente, ki skušajo biti do skladbe strogo objektivni. Nikdar se ne maza vzpenjati nad partituro, nikdar plaziti mimo nje. Vsakršno subjektivno pleskarjenje, ki bi bilo v nasprotju s slogom dela, mu je zoprno. In to je zelo prav! Kam bi že prišle naše simfonije, če bi jih hotel vsakdo mrcvariti v osebnem in površnem slogarjenju in namesto skrivnostnega utripa v skladbi iskati — samega sebe zaradi sebe! Tako delajo glumci, ki niso nikdar bili in nikoli ne bodo v verni in zvesti službi umetnosti.

Ni dvoma, da je ravno taka objektivnost, kakor jo je pokazal Buchholz, redka in dragocena osebna sposobnost, ki ji morata biti podlaga resno, trdo delo ter trezna presoja lastnih moči. Kako je ta odlika odmaknjena od tistega drobnega dirigentstva, ki si ob kaki »Columbi« pločji zažrtava taka in taka mesta in potem stopi na oder z »zadnjo resničnostjo in znanjem« v umetniški reprodukciji! Če pa se, upoštevamo, da je Buchholz še mlad in da je dirigiral na pamet, potem smo njegovo odliko dovolj podčrtali: v takih okoliščinah je namreč še večja nevarnost za objektivnost.

(Dolje na 4. strani.)

se vaščani dejansko, čeprav neupravičeno upro, poberejo Urbihi ne le vrše in druge lovne priprave, temveč mu tudi »zasežejo« voz rakov in pokradejo razno gospodarsko orodje, medtem ko so Urbihovi dobro zastraženi v svoji hiši. Uspeh: pol vasi roma v novomeško ječo.

Upor proti Urbihi pa navzile temu til naprej, in ko se »uporniki« vrnejo, dobi novo podobo; razdor med vaščani samimi Avtorju se je s tem posretil prijem, važen za plastiko romana in duševno podobo vaščanov. Da pa to trejše med obema voditeljema, Frnatkom in Bertucem odbrži svojo napetost, je vzrok nekdanji Bertucov zločin, za katerega vse le Frnatke in tako drži nasprotnika na »vrvi«.

Med to Urbihovo zmagaostvijo v različni borbi in prepričavanju pa nepadoma udari usodna novica: v Krki krakuje raki! Lotila se jih je raka kuga. S tem pa nenaodoma dobi raka pravda med Urbiho in Vavtovcu novo smer, oziroma postane odveč. Dular je na tem mestu storil srečen preobrat: Frnatke, vodja »samovolje« raje stranke, pade pijan v Krko in uotne. Urbiha se znajde pred novim položajem, poginulimi raki, in dobro »znajde«, vaščani pa so ob svoje rake in pravdo zanje. S timmermanovskim razkošnim opisom svatbe konča pisatelj svoj roman o dolenski reki in vasi.

To pa je seveda le okostje romana, njegova socialna plat. Vsa zgodba je prepletena z lepimi lirčnimi opisi dolenske pokrajine, s krepkim risanjem značajev (Urbiha, Frnatke, Bertuc, zmešani Damjan, učitelj, župnik), s plastično nazorilni prikazi lava na rake in aulce, s popisi rib in rastlinja v Krki in z dobro prikazano vaško miselnostjo. Polnokrvna zgodba, razkošni epični motivi ter klen jezik in izbrušeni stili so velike prednosti tega Dularjevega prevenca.

Roman poživilja pristno dolensko besedišče in ljudske prispodobne, na pr.: Krki so mu povešeni ko dež v pratiki, — nebe je plavo kakor bi kozla odrli, itd. Le v zadnjih poglavjih motijo prepogosto se ponavljajoči opisi vremena in pa na koncu se vse preveč nekam srečno izteče.

In še ena pripomba: Dular je močan realističen pripovednik. Socialno plat in raven vasi je v »Krki umira« dobro orisal. Tudi značaj je krepko podani v svoji zunanji podobi. Manj čuta pa ima za prikaz tistih finih, globokih in usodnih odtenkov duševnih skrivnosti, iz katerih naj bi izvirala podtalna sila romana, da ga moremo doživeti v vsej dinamiki nastopajočih oseb. Je še neko skrito gibal, ki daje pravi umetniški vso polnost in barvitost. Tu bo moral Dular seči v globino, da ne bi v svojem nadaljnjem ustvarjanju ostal morda le vzgleden opisovalec, marveč postal umetnik, ki pozna tudi »najtišje kamrice srca«, da porabi Cankarjev izraz. Mislil, da bi bilo škoda za Dularjevo pisateljsko moč, ki jo je pokazal v tem romanu, če si ne bi prizadeval doseči to.

Saverin Šali.

Zdravnikov naših „imenitna“ dela

Dolga vrsta zdravniških imen in njihovih sramotnih dejanj v seznamu krvnikov slovenskega naroda

Ljubljana, sredi decembra.

Nobene skrivnosti ne bomo odkrili javnosti, ako zapišemo, da si je komunistična podtalna akcija od vseh stanov, posebno pa razumskih, najpogostejše zasidrala med zdravniki, če sploh smemo rabiti ta izraz za stan, ki se je proti vsaki javni kritiki znal zavrovati za devet zidov, pa čeprav so že vrabeli na stehri čivkali o grčotah in nemarnosti nekaterih nemoralnih zdravnikov, ki so svoj poklic in diskretnost ordinacije zaradi denarja zlorabljali na najgostejši način in posegali tudi v življenje samo. Nemalokrat je javnost zvedela za to, da je ta ali oni strigel niti porajajočega se življenja ali pa z brezbriznostjo marsikatero ogroženo življenje pustil iti po zlu. Moralna vrednost velikega dela zdravniškega stanu bi se dala izraziti z besedico — nič, pa še ta ugotovitev bi bila premehka za natančno označbo navedenih pripadnikov tistega stanu, ki je nekoč nosil na svojem praporu geslo: »Salus populi suprema lex« — zdravje naroda je najvišji zakon!

Notranjost marsikaterega slovenskega zdravnika se je zaradi pridobitne privlačnosti poklica spridila do tiste mere, da je iz reševalca življenj postal krvnik, in namesto tolažnika bolnih postal izjemalec.

Pred dobrim desetletjem je komunistem našel prve in najbolj vnete pristane in zaplodil prve tajne celice med slovenskimi medicinci. Ko je pred dvema letoma v obliki OF stopil na plan, je prve pospeševalce in poslednje zaščitnike našel prav med temi zdravniki. Reči smemo, da more z zdravniki gledati tega, v kako ogromnem številu so se oklenili te zločinske družbe, vzdržati primerno edino se učiteljski stan...

Preden je tudi bolj razgledan opazovalec v prvih zamahih tolikanj opevane Osvobodilne fronte zasluhl komunistične režiserje, je naše mesto že vedelo o prvem zavetišču za tolovaje v ljubljanski bolnišnici. Če je prišel po tajnih potih iskat bolniške oskrbe kak »gozdovnik«, je v bolnišnici našel na ljubljanski sprejem in nad vse pozornost nego. Prenekatkrat se je primerilo, da so komunistični zdravniki sprejemali bolnike pod lažnimi imeni, jim dajali potuho in podporo in jih tudi skrivali pred oblastmi. Komunistični zdravniki so čisto zastavili svojo avtoriteto in proglasili za bolnega vsakega tipa, ki mu je bila policija za petami. OF-arski terenci so se skrivali po bolnišnici, nošniki in podobnih zavojih, neovirano kovali in izpeljevali svoje načrte in se v brk vsej javnosti gledi na toplih posteljah in uživali razne posebkke, ko so pa po drugi strani morali ljudje protikomunističnega mišljenja požreti marsikatero pikro od strani zdravnikov in bili deležni očitne nemarnosti. Zagrozenost komunističnih zdravnikov je šla tako daleč, da je dr. Pavla Jerinova, ko so v bolnišnico pripeljali smrtno ranjenega protikomunističnega, katerega je hudo obostrel atentator, zamahnila z roko in svoji okolici velela: »Kar naj crkne, saj je belogardist.«

Ljubljanska bolnišnica z žensko bolnišnico vred je bila izredno živahno središče komunističnega delovanja. Tam je poleg dr. Božidarja Lavriča kot glavni zadrževalac deloval pod plaščem primarija obeh in naduti dr. Bogdan Breclji, ki je bil seveda »rtev poklicnega sovraštva«, ko so ga oblasti za nekaj dni vtaknile pod ključ. V bolnišnicah so delovali razni Obračunčji, Grmovci, Jerinove, Lajevci, Lunački, Milčinski, Kukovci, Cundri in bolniški strežniki, ki niso bili le skrbni varuhi ranjenih tolovajev, temveč so na škodo vseh ostalih stotin in tisočev bolnikov po načrtu in z vednostjo predstojnikov praznili in kradli zaloge zdravil in sanitetnega materiala ter ga odvažali v gozdove »za junaške dečke«.

Nadaljevanje s 3. strani.

Njegova sposobnost je bila najbolj vidna ravno v točki, ki je stavljal največje zahteve: v Beethovnovem koncertu v Es-duru. Stalno je bil na preži, da je držal menjajočo se vlogo med orkestrom in Trostovo igro v pravilnem ravnotežju, skrbno pazil na vse neznatne vstopne godale, na tehtno fraziranje in enakomerno repetitijo motivnih odlomkov ter modulacijske mene. Od vseh kritic velikih pesnitve je treba kot posebno uspele omeniti karakteristični in jasno očitni Haydnov menuet, ki je bil ravno temu skladatelju priljubljen, graciozen vložek v klasični sonatni razpredelbi, ter »allegro con spirito« z izvirno ritmično nervuro; v Beethovnovem delu preple »adagio un poco mosso« ter »allegro«. Lisztova pesem pa je bil en sam strasten izliv te romantičnega parafraziranja, ki je kot ognjenet burlnil iz skrivnostnih in filozofskih globin Beethovnovega koncerta.

Trostov nastop je obiskovalcem naših simfoničnih pesnitev zmeraj posebno drag. Tokrat se nam je pokazal v prav kotljivi klavirski igri. Kadar prevzema glavno besedo, jo spregovori možato in preprosto, kadar mu Beethoven naloži daljše kadence in težje dekoracije prejšnje glasbene misli, jo cizelira tenko in z občutjem. Povsod izrablja naravno težo roke, pri sforzandih pa še težo gornjega telesa. — Trost je odličan pianist.

Drugi simfonični koncert Radia Ljubljane je torej mnogim obiskovalcem nudil zares bogat večer. Premnogi so čutili, da je z gostovanjem novega dirigenta zavel tudi nov duh med godbenike. Kdaj gre za umetnost in kdaj ne, vedo namreč nagonsko »strokovnjaki« in »nestrokovnjaki«. Piši o muziki cele knjižnice, če hočeš, predavaj o njej, da se ti silna posuši: ostane vedno le ena resnica, da se — kakor v ostalem vsa umetnost — tudi muzika dojema z občutjem, ne z razumom. Kaj bi pa tudi bilo z umetnostjo, če bi bila pridržana kot privilegij samo »absolutnim« poslušom in »strokovnjakom«? Kaj bi šele bilo, če bi jo lahko nadomestili z vsakršnim šarlatanstvom? Umetnost je skrivnost, h kateri večno tipljemo s svojim nagnoskim občutjem, ne da bi jo kdaj odgnili.

In to je Bog modro uredil.

Zdravniki v tolovajski vojski

Prvo požrtvovalno dejanje, ki so ga komunistični zdravniki storili tolovajski vojski v korist, smo v prednjih vrstah na kratko že nakazali. Dokler se je komunistična gozdovniška vojska šele porajala in zbirala, zdravnikov med njimi ni bilo.

Ko so prve praske in spopadi dali prve ranjence, je komunistična vojska organizirala tudi zdravniško službo. V njeno naročje so pohiteli najprej medicinci, za njimi pa so na skrivnostne načine drug za drugim v hribe kapljali zdravniki. Sprva je mlajši, pozneje starejši. O vsakem se je raznesla bajka, da se je moral zaradi zasledovanja oblasti skriti, o drugem se je zopet reklo, da so ga »odpeljali«, navsezadnje pa se je izkazalo, da so zavedni »narodnjaki« in »borci proti okupatorju« odhajali na teren celo z uradnimi avtomobili cesarske italijanske vojske, kakor se je na primer dal »odvesti v neznan smer« tudi dr. Bogdan Breclji. Dr. Igor Tavčar je bil z avtomobilom vred »zajet«, ko se je peljal obiskat svojega tasta v Dolenjskih Toplicah, sin od naroda s slavo in denarjem nagrajenega pesnika Otona Zupančiča, dr. Andrej, si je šel »zdravit« tuberkulozo... a čas mu je krajšala ljubica dr. Boža Ravniharjeva... Šef interne klinike prof. dr. Lušček je poslal svojega nadebudnega sinka študirat medicino v Zagreb... in sinko je svoje študije končal v gozdu... Ne smemo pozabiti niti na mukotrpnega prof. dr. Lavriča Božidarja, ki je medicino načrtno gnil v komunistem in bil v svojem strokovnem področju botroval vsem obilnim krajem zdravil in se spretno posluževal svoje desne roke, sestre Livije...

In ta pesem o »otmicah«, »suplombah« in »prisilnem odvajanju« se je ponovila še v mnogih drugih primerih. Neizpodbitno drži, da je precejšen del slovenskih zdravnikov prvi ponudil obe roki v podporo komunističnega zločina in da je v tej blazni uničevalni akciji vtrajal skozi vse strahote, ki jih je komunistem počenjal na naših tleh, in da je z vsemi razpoložljivimi, lastnimi in ukrajenimi sredstvi podpiral najbolj zločinsko uničevanje slovenskega premoženja, in kar je za zdravnika z vzišenim poklicem še hujše in groznejše: tudi kumoval načrti morij in klanju tisočih slovenskih ljudi ne glede na to, ali so komunistične zverine trgale može in žene ali rojene ali še nerojene otroke.

V kraljestvu zdravnika-krvnika

Kočevje je zaradi svoje zemljepisne lege in bližine podzemskih komunističnih postojank dobilo v komunističnih načrtih posebno mesto. V mreži, ki jo je po mestu razpeli pokvarjeni zdravnik dr. Kočevar, je bila skoraj vsa krajevna razumna plast, ki je pograbila Kočevarjeve ponudbe kakor pes kost, ker si je obetala visoke položaje in dobrane iz komunistične revolucije.

Ko je udarila usodna ura badoljevskega zloma, je bilo vse že na svojih mestih. Dr. Kočevar je pripravil organizacijo komunistične bolnišnice. S tem se začenja poseben poglavje v okviru »osvobodilne« vojske, namreč o organizaciji komunistične zdravstvene službe.

Prvi zasnutki komunistične sanitete so bili preprosti in pomanjkljivi. Zato so kmalu poklicali na pomoč svoje zveste oprede — ljubljanske zdravnike, ki so kot partizni kajpak brez odpora pohiteli v gozdove in s seboj prinašali zaloge zdravil, za njimi pa so prihajale pogoste pošiljke tega materiala iz ljubljanske splošne bolnišnice in drugih zdravstvenih zavodov. Ljubljanska terenska mreža je poskrbela, da te dobave niso prenehale, dokler so zavodi sploh premoogli kaj zdravil. Pozneje je izginil zdravnik za zdravnikom, precej pa jih je popihalo med bandite šele po 8. septembra.

Ze tedaj je bilo znano, da si je prvi izmed sinov dr. Breclja, dr. Bogdan Breclji, že zagotovil važno mesto v banditski organizaciji. Prihajala so poročila, da se je okrog vozil z avtomobilom in kazal svoj visoko funkcijo tudi z vedenjem, ki ni bilo nič podobno tovarištvu iz raja vseobsegajoče enakosti in bratstva.

Ko so badoljevci odnesli pete iz Kočevja, se je njihov zdravnik spozbal in poškodoval operacijske pripomočke in rentgenski aparat v italijanski garnizijski bolnišnici, nameščeni v Marjinem domu. Ostala pa so zdravila in obveze, ki so bile banditom od silne dobrodošle.

»Vrhovni sanitetni nadzornik« dr. Breclji je odredil, da se v Marjinem domu uvede bolnišnica, a usmiljenke so morale prevzeti strežniško službo.

Toda takoj po ustanovitvi se je dotok bolnikov večal in klje po močnejšem strežniškem kadru je bil že obupen. Partija je poslala na pomoč večje število tolovajk, ki so se te službe oprijele ne zaradi ljubezni do trepih sobojnikov, temveč, da bi se izognile bojišču in se s »tovariši« v varnem zavetju parile in ljubimkale...

Poleg teh komunistk so bile tudi razne civilne bolničarke, ki so bile za spoznanje boljše, vendar so prav tako rade zahajale na oddih k »tovarišem« pod šotore...

Banditska komanda je za prvega upravnika kočevske bolnišnice postavila kočevskega pokrajinskega zdravnika dr. Josipa Smola. Te prikazni bolniki niso bili posebno veseli. Poznali so tega gospoda kot pijanca in nemarneža, ki je bil stremuh, nesposoben in povrh še zafkriljivec. Tega nevrednega hlapca so tudi gospodarji kmalu zavrgli in ga pahnili v kot. Ze po dobrem tednu se je moral posloviti s svojega mesta, za njim pa se je prikazala nova zvezda — novomeški dr. Ziga Cervinka, ki ga javnost pozna iz znanega procesa, katerega je pred leti proti njemu naperila banska uprava zaradi načrtnega odpravljjanja plodu... Obtožen je bil več sto zločinov, toda slepa devica — pravica je na stežaj odprla dr. Cervinku pot

v svobodo, da je še naprej stegoval svoje okrvavljene roke po nerojenih bitjih in grabil Herodezeve tisočake.

Dr. Cervinka — strežaj bele žene

Novomeški Herodež je začel z velikimi zamahi. Pokazal je veliko vmeno in poskrbel za notranjo ureditev banditske bolnišnice. Naročal je opravilo, ki so jo domači obrtniki morali izdelati takoj. Prostori so se polnili z omariami in omarami, bolniki pa so pasli svoje oči po počecanih stenah.

Ce iz Cervinkovih rok niso prejeli zdravila, so črpali uteho z zidnih napisov, od koder se jim je režal tovariš Stalin in jih pozdravljaj »legendarni junak« Tito, katerega so banditi posvetili navdušene napise in zraven nalepili na stotine listkov, ki so ranjence brez nog, rok, čeljusti in prestreljenih prsi vabili na prve »svobodne volitve« slovenskega naroda...

Dr. Cervinka se za nego bolnikov ni brgal preveč. Rajši se je znašel nad požrtvovalnimi usmiljenkami, ki so prebedle dolge noči ob ranjenih in z velikim samozatajevanjem prenašale vse žalitve in omejitve. Resnici na ljubo pa je treba reči, da v psovkah in surovostih do teh usmiljenk le ni dosegel svojega prednika dr. Smola.

Obrazi ranjenecv so se razleži v nasmeh le tedaj, kadar so na sebi občutili sočutno roko zdravnikov dr. Cizlja in dr. Iglita. Prvi je po Bog ve kakšni poti prispel do Kočevja. Bil je vester zdravnik in je v bolniku videl trpina, ki terja zase primerno nego in sočutje. Dr. Iglit je bil v Kočevju mobiliziran kot bolničar. Sredi vrtine novih razmer je ostal zvest svoji nalogi in je bil svojim pacientom pravi pomočnik in tolažnik. Bolnik, ki ga je trda usoda povedla v kočevsko bolnišnico, je želel, da povemo tudi to dejstvo in javno izrečemo priznanje tema zdravnikom.

Bolničarski korpus je bil čudna zmes. Za bolničarsko delo so morali prijeti tudi mobilizirani dentisti. Tem kolikor toliko uslužnim ljudem se je pridružila drhal komunističnih bolničark, ki so bile nebrzdane in vse gnile, prinašale so med bolnike mrčes in garje in se podile le za hlačami, se valjale v blatu nemorale po zakonih »svobodne ljubezni«. Zanje zabave ni manjkalo. Če so bojevnik kazali premalo zanimanja zanje, so se pečale z lažnimi banditi ranjenci in počenjale kar v bolniških sobah orgije.

Dr. Cervinka je zaprtih oči hodil mimo teh vlačug. Prav malo mu je bilo mar rojev stenice in uši, ki so si iskale paše na odmirajočih telesih, posebno zanimanje je le kazal za stare tolovaje. Ce je našel nanje, se je ves aladak silnil okrog njih. Za novejšje bandite je imel le skopo besedo, prisilne mobilizirance pa je prepuščal usodi.

Bolnišnica se polni

Ze teden dni po razsulu badoljevske vojske se je začela kočevska bolnišnica polniti. Prihajali so ranjeni tolovaji izpred Turjaka. Bili so le težji primeri, kajti lažje so poslali na domove v domačo oskrbo.

Sredi septembra je bila bolnišnica skoraj polna. Zdravniške pomoči so iskali banditi, ki so jim mine in strojne raztrgale ude, čeljusti in drobce. Mlajši banditi so kljub zmaličenim telesom kazali silen bes in krvočnost. Bahali so se s svojimi divjastvi in na vsa usta gozbedali o tem, kako so mrčevali »bele pse« in kako bodo vse poklali in žive pometali v ogenj.

Ker kočevska bolnišnica ni imela operacijskih priprav, so težki ranjenci morali v glavno bolnišnico v Dolenjskih Toplicah.

Bolnišnično vodstvo je bilo v rokah političnega odbora, ki mu je načeloval kot politkomisar Sime (osmošolec Oblak iz Novega mesta). Seveda ni manjkalo straž in oprezovalcev, ki so nadzirali sleherni gib zdravnikov in bolnikov. Politkomisarji raznih vrst in mestni poveljniki učiteljskih šol Šubice Jurij so čisto obiskovali bolnike in jih navduševali za komunistične ideale. Izostati ni smel niti dr. Metod Mikuz, ki je prinesel ranjenecem tolažilo z besedami, da morajo biti veseli svojih ran, saj za »osvoboditev« domovine nobena žrtve ne sme biti pretežka...

Volkovi trgaajo svoje žrtve

Dne 22. septembra so v kočevsko bolnišnico privedli 14 hudo ranjenih nasprotnikov iz bojev pri Grčaricah. Bili so v bednem stanju s hudimi ranami in so morali izpti pred svojo mučniško smrtjo še marsikatero kupo gorja. Vrgli so jih v posebno sobo, ki je bila strogo zastražena.

Zdravniško nego sta nad njimi prevzela dr. Cervinka in dr. Cizelj. Prvi jih je obkladal s poskomi najprej vrste in jim namesto zdravil odredjal svinjsko hrano, drugi pa jim je bil zdravnik. Sočutno srce so do njih pokazale tudi usmiljenke, toda le za kratek čas, kajti na ukaz politkomisarja so tem ranjenecem odkrtili vse ugodnosti in z njimi ravnali kakor s psi.

Sredi oktobra so jih nenadoma premetili v zapore Dijaškega doma in grada. Tam se je začelo zanje nepopisno trpljenje. Hudo ranjene, s smrdečimi ranami in zamazanimi obvezami so jih vrgli na gola tla in jih pitali s pičlo in nesnažno hrano. Prepovedali so jim donajanje vsakih pribojškov. Svojo dobroto, ker je dopuščal donajanje živil, je plačal z glavno neki orožnik, ki je bil kot prisilni mobiliziranec dodeljen tej straži.

Te reveže so pogosto mučili z dolgotrajnimi zaslišanji in jih morili z metodami, ki so njim svojske. Pustili so vsakemu le po eno odejo. Drgetali so od premarženosti, se dušili v lastnih izmečkih in v gnolbi, ki se širila iz gnusnih, zamarnjenih ran. Čeprav ti siromaki niso bili postavljeni pred sodišče v Kočevju, so jih pozneje vendarle pobrali, odveli na morišče in pobili. Dne 21. oktobra so ostali le še trije, po 24. oktobra pa so še ti kot mučniki končali svojo zemeljsko pot. Ti pomenijo nov list v krvavi

vem vencu rdečega zdravstvenega šefa dr. B. Breclja.

Sredi oktobra sta skušala iz kočevskih zaporov pobegniti dva ujetnika s Turjaka. Prišla sta do Kočevske Reke, toda tam padla v tolovajske roke in kot ranjenca dospela do bolnišnice. Nad njima je poveljnik mesta Šubice stresel ves svoj srd in bes, ju strahovito ozmerjal in neusmiljeno obcal, nato pa dal ukaz, da se likvidirata. Bolničar Johan si je štel v veliko čast, da je lahko ubežnika poslal v krtno deželo. Ta zlikovec je skupaj s Šubicem prejel zaslužno kazen, ko je ob letalskem bombardiranju povohala Matilda tudi njega.

Neodpušljivo ravnanje s prisilnimi mobiliziranci

Proti koncu septembra je bolnišnica doživela nov dotok ranjenecv. Večinoma so bili prisilni mobiliziranci, ki so se udeleževali bojev pri Cerknici, Grahovem in Begunjah. Reveži so imeli hude rane od min in strojnic. Okrog sto jih je bilo. Zaradi notranjih krvavitev jih je tretjina podlegla že prve dni. Ostali so nadaljevali pot proti Dolenjskim Toplicam, pa so tam skoraj do zadnjega pomrli.

Ti ranjenci so bili deležni mačehovskega ravnanja. Komunistični zdravniki so jih prepuščali usodi, politično vodstvo se ni zmenilo zanje, hrana je bila slaba kot za živali. Stari banditi so si vprico njih privoščili kaj boljše in kadili boljše cigarete, bolniki pa so požirali le njihov dim. Stari banditi so bili sami tolovajski tip, ki so jim banditke privoščile sem pa tja kako urico tovariševanja... Uši in stenice so bile njihove neločljive spremljevalke. Odpraviti te nadloge ni bilo mogoče, ker ni bilo za takšne potrebe niti volje niti potrebnih sredstev.

Visoke banditske »živine« so bolnišnico večkrat počastile z obiski. Tako so bolniki prepoznali ribniškega komunističnega zdravnika dr. Oražma, prepoznali dr. Pavla Lunačka iz Dolenjskih Toplic, posebno pa so se zanimali za postavnega »tovariša«, ki se je pripeljal z avtomobilom in je oblastno presegel prostore in dajal navodila na vse strani. Iz ust starih tolovajev so zvedeli, da jih je počastil vrhovni šef banditske sanitete dr. Bogdan Breclji. Konec septembra se je oglasil tudi »general« Jaka Avšič.

Vsak obisk je rodil za paciente nenavadne posledice. Po vsakem takem dogodku se je hrana poslabšala, zdravila pa so kopela kakor rosa na soncu. Bolnikom ni ostalo prikrto, da je bil poleg dr. Bogdana Breclja visoka živina tudi lekarnar iz Novega mesta dr. Adrijanič, ki je bil vrhovni banditski lekarnar. Ta je nekoga dne pobral vsa zalogo italijanskih zdravil v kočevski bolnišnici in jo preselil na varnejše mesto...

Tedaj so bolniki začutili vsu grenkobo »enakosti«, ker so zvedeli, da je v podzemskih prostorih Roga posebna bolnišnica za boljše tolovaje in da je morala biti ta bolnišnica oskrbljena z vsemi zdravili, pa naj so ranjenci drugod gnili pri živem telesu in zdihovali od muk dan in noč. V podzemsko bolnišnico dohoda niso izdali. Ranjenec — seveda star bandit ali štabni funkcionar — si je moral zavestati oči, njegovi nosači tudi, le zaupni vodnik se je smel prosto gibati po tajnih hodnikih in voditi nosače v skrite prostore.

Selitev bolnišnice

Letala so bila neredek gost in opazovalec nad vsem kočevskim ozemljem.

Dne 8. oktobra je prišlo povelje, da se bolnišnica preseli iz ogroženega Kočevja v Stari trg v Rogu. To je bila edina vas, ki je slavna cesarska vojska ob svoji lanski juljski ofenzivi ni razbila. Bolnišnica se je naselila v osmih kmečkih hišah, ki so bile brez okenskih šip.

Dr. Cervinku je pri preselitvi pomagal medicinc Zdravič in ves zbor bolničarjev. V vsakem pogledu so se razmere poslabšale: nege nobene več, dr. Cervinka je pohajkoval okrog, bolničarke so se valjale v objemih tovarišev, samo nekaj bolničarjev se ni pozabilo na svoj posej. Bolniki so uživali po največ oslovsko meso. Niso vedeli, ali je bilo kuhano ali pečeno, in so mu zato vzdeli ime »mulprata«. Celo stari banditi so godrnjali, da tako slabo niso še nikdar jedli. Po jih je politkomisar potolažil z besedami: »Banditski želodec je zelo raztegljiv. Kadar imaš, se nažreš, če pa nimaš, pa stradaš.«

Ranjenci so bili slabo odeti in skozi razbita okna je neprenehoma vleklo. Zaradi nevarnosti letalskega bombardiranja niso smeli kuriti. Komunističnih bolničark vsa stiska ranjenecv ni ganila. Vlačile so se vneto naprej. Zdravil sploh ni bilo več, ranjence so dentisti prevezovali le na šest do deset dni. Celo politkomisar Sime (Oblak) je dal svoji jezi nad tovarišicami duška, ko je povedal, da jih bo dal postaviti ob zid in vse postreliti.

Nič čudnega, ako so v takšnih okoliščinah umirale trume ranjenecv in bolnikov. Ko so ugotovili, da bo smrt pokosila novo žrtve, so nesrečnika že poprej odstranili in ga tudi brez ceremonij pokopali. Stari banditi so dosledno odklanjali duhovnika, medtem ko so prisilni mobiliziranci prosili za duhovno tolažbo, ki jim jo je nosil lazarist g. Plantarič. Banditi so agitirali zmerom za Mikuz, toda ljudem se je bil mož zaradi svoje razuzdanosti pristudil.

Po izselitvi bolnišnice je v Kočevju ostala le bolniška sprejemnica, ki pa ni imela pri roki nobenih sredstev. Ko pa je bil 22. ok-

tobra dan znak za splošno izselitev zaradi bližajočih se Nemcev, se je tudi ta ostanek preselil proti Kočevski Reki in tam razbežal.

Še tri bolnišnice

Podobne razmere so vladale tudi v ribniški bolnišnici. Tam se je z vodstvom pečal dr. Oražem, kateremu je bila za desno roko zdravnica dr. Rojčeva, stara zagrižena komunista. Bila je glavna terenska zaupnica in boira vsega gorja v Ribniški dolini. Ta ženska je bila zaupna prijateljica dr. Oražma.

Pa se je moral mož zameriti vodstvu, ker je bil odstavljen, za njim pa je prišel v vodstvo ljubljanski komunist dr. Stane Lajevce. Tudi ta bolnišnica se ni mogla bati s posebnimi pripravami in zdravstvenimi pripomočki, za bolnike in ranjence pa so skrbeli po merilih, ki so veljala pri vseh komunističnih zdravnikih. Nemarnost je bila najvišja čednost tudi teh zdravnikov. Vlačuge so skrbele za to, da so se s komunistično »moralo« seznanili tudi takšni, ki so prisilno zabredli v rdeči vrtinec, ali pa takšni, ki so verjeli, da se med tolovaji še vedno najde poštenje in čistost.

Ribniška bolnišnica je hujše ranjence odhajala v Dolenjske Toplice. Posebno dolgega življenja ni imela. Ko so se nad Ribnico začeli zbirati grozeči oblaki, se je z bolniki vred zatekla proti Gotenici. Tam se je vse skupaj raztepljo na štiri vetrove.

V zdraviliških prostorih in drugih poslopjih Dolenjskih Toplic so si banditi uredili glavno bolnišnico, kjer so edino mogli izvesti tudi težje operacije. Tam je kraljeval dr. Pavel Lunaček, ki se je za banditsko službo usposabljal že dobro leto, ko jo je naskrivaj potegnil iz Ljubljane, potem ko je v ženski bolnišnici na široko razprel rdečo mrežo in si zagotovil reden dotok pripomočkov. Za to nalogo je skrbel posebna skupina strežnic pod vodstvom zdravice dr. Girmove.

Množično pobijanje ranjenecv

Zraven Dolenjskih Toplic je bila še ena bolnišnica, katero je vodil dr. Kirn. Tam, sredi gozda, so se dogajale najhujše strahote. Samota ni imela oči in tudi ne jezikov, ki bi ponesli v svet novice o zločinskem pobijanju ranjenecv, kar je bilo mogoče edino med komunisti. Tam so pospravili s tega sveta prenekaterega hujše ranjenega bolnika. Za te »selitve« je poskrbel politkomisar. Najgroznejše prizore pa so bolniki videli tedaj, ko se je raznesel glas, da so Nemci vso prostor okrog bolnišnice obkolili in da o skupni rešitvi ni več govora.

Tedaj si je politkomisar odbral postelje hudo ranjenih banditov in s svojimi pomočniki sklenil izvesti korenito operacijo. Celo vrsto bednikov so postrelili kakor zajce. Celo zdravniku dr. Kirnu in bolničarjem, ki sicer v človeku niso videli dosti več kakor navadno žival, so se ob teh groznih prizorih obračali želeddi. Morilci so svoje delo opravili pred pričami in brezobzirno. Tako se je tam ponovno množično zločin, ki ga komunisti poznajo kot najuspešnejše zdravilo za vse svoje hujše ranjene sorbore.

Ko so opravili morijo, so se razbežali. In nemška vojska je zajela trume ranjenecv in večino osebja. In gije, napadalec ni pobil ranjenecv, temveč jih je odpeljal v Kočevje in pustil, da jim je še naprej nudil pomoč njihov lastni zdravnik dr. Kirn.

Komunistične bolnišnice so bile v pravem pomenu besede mučnice in mrtvašnice. Nesrečniki, ki so morali iskati v njih pomoči, so se na lastne oči prepričali, da je »osvobodilna« vojska z ljudmi ravnala slabše kakor z živalmi in da so si zdravniki z nekaj izjemami pri tem pridobili žalošten sloves najhujših krvnikov. Prenekatere, ki je oči surovo in neusmiljeno roko komunističnih zdravnikov, bo ohranil v večnem spominu te zločince in bo proti njim pričeval na dan, ko bo končno pred vsem svetom razgaljena gnolba velikega dela slovenskih zdravnikov in razkrinkana izdajalska vloga in propadlost raznih Brecljev, Cervink, Oražmov, Smol, Rojčevih, Kirnov, Lunačkov in tovarišev. Ti ljudje so se šli boriti za svet brez vesti in pravice, za svet brez kritike, ki jim ne bi gledal na prste in jim poklene prostosti ne bi omejeval z zakoni o preprečevanju rojstev, temveč jim puščal prosto pot za vsak zločinski poseg v človeško življenje... Kajti slovenski komunistični zdravnik se je udinjal rdečemu sovragu, ker ni imel trohice morale, niti vere, ker je gorel samo za mamono.

Januarska številka

»SVETA«

bo posvečena naravnemu opisu dežele, v kateri se je odigralo več tisoč let človekove kulture in njegovega delovanja. Dr. Valter Bohinec nas bo v knjigi »Egipte popeljal v deželo faranov«, v deželo večno občudovanih piramid, v deželo mogočnega Nila. Narava — bo naslov prvemu delu omenjene knjige, ki bo izšel za novo leto. V drugem delu, ki bo izšel šele čez čas, pa nas bo pisatelj popeljal v prav to deželo, vendar nas bo tokrat seznanil s človekom, ki je in še živi na teh zgodovinskih tleh. * Knjiga bo prav gotovo dosegla svoj namen, to tem bolj, ker bo lepo in bogato ilustrirana. Slike bodo ne le poučne, ampak bodo tudi fotografsko nekaj posebnega. * Naročite se na »SVETA«! Ni ga lepšega darila za božič, kot so vezane »SVETOVE« knjige! * »SVETOVE« knjige pod božično drevesce! Razveselite prijatelje s »SVETOVIMI« knjigami! Postanite »SVETOV« naročnik in veseli boste lepih in poučnih knjig!

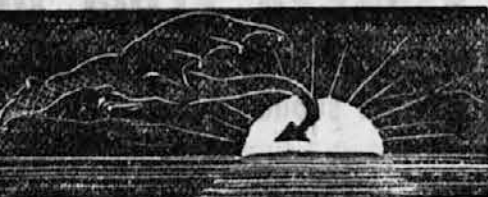
IZŠEL JE

„SLOVENČEV KOLEDAR“

KI JE GOTOVO NAZANJANIMIVJEŠA KNJIGA NA LETOŠNJEM KNJIŽNEM TRGU! NAROČNIKI GA DOBE PRI UPRAVI »SLOVENCA«, LJUBLJANA, KOPITARJEVA 6. KUPITE GA LAHKO PO VSEH KNJIGARNAH!

S. S. VANDINE:

Skrivnostni zmaj

8

DOSEDANJA VSEBINA

Družba, ki jo je bil Stamm iz Inwooda povabil na domačo veselico, se gre vsa razigrana kopat v jezero na Stammovem posestvu. Montague, ki prvi skoči v jezero, skrivnostno izginje pod vodo, in hišni prijatelj pri Stammovih, Leland, takoj obvesti o dogodku policijo, ki že čez dobro uro začne s preiskavo in zasliševanjem ljudi, ki so se zabavale udeležili. Leland osumi zločina izgrajeno Rosito Steele, ona pa igra, češ da je Montagueja, zarotena Stammove sestre Berenike, spravi s poti, ker je bil tudi sam zaljubljen vanjo. Hišnik Trainor potrdi, da se Stamm sam ni bil kopel, ker se ga je bil prebudo napil. Stamm prav tako kakor vsi drugi, razen Berenike, ne žali preveč za Montaguejem, žal mu je le, da ni izginil raje njegov finančni svetovalec Greef, ki ga mu je zadnje čase zelo enil življenje. Stammova mati, Matilda, o kateri je Leland dejal, da ima tisto jezero v duhu, vpliva nanjo, izrazi svoje trdno prepričanje, da je Montagueja ugrabil v jezero zmaj — zaščiten Stammove hiše — ter njegovo truplo odnesel in ga skrli, kakor je to storil vselej, kadar je ubil kakega sovražnika Stammovih. — Greefovo mnenje je, da je Montague pri svojem skoku v vodo z glavjo zadet ob dno jezera, ali pa ga je zgrabil krč, da je utonil. — Nenadno vstopi med zasliševanjem Stamm, se silovito razjezi nad Greefom v svoji slutnji, da je pred policisti zvalil sum nanj, ter ga kar naravnost obdolži umora Montagueja. Verok spopada med Greefom in Stammom je po mnenju Lelanda morda kakšno denarno vprašanje.

VII. poglavje.

Jezersko dno.

Nedelja, 12. avg. ob 9.30. Tisto jutro ob pol desetih se je Vance odpravil k Markhamu, da bi z njim skupaj odšel na stari Stammov dom. Preden se je bil prejšnji večer Markham poslovil, je nekoliko ugovarjal temu, da bi se bilo še treba baviti z dogodkom, preden bi zdravnik izvedenec povedal svoje mnenje. Toda njegova utemeljevanja so bila brez vsake podlage. Vance je vztrajal na tem, da se naslednje jutro vrne v Inwood, tako odločno, da je to delovalo tudi na Markhama. Stevilne skušnje z Vancejem so ga poučile, da njegov prijatelj ni nikdar predlagal kaj takšnega brez posebnih razlogov. Vance je imel dar, ki ga navadno označujemo z izrazom jasnovidnosti, v resnici pa je bil navdne hladne razsojevalec, in njegove odločitve, o katerih se je čisto zdelo, da je do njih prišel samo na podlagi svojih bliskavih slutenj, so v resnici temeljile le na globokem poznavanju človekove narave v vseh njenih odtokih. Pri vsaki preiskavi se je v začetku vedno upiral, da bi Markham razložil vse svoje slutnje; raje je počakal, dokler ni imel vseh kart v rokah. Markham, ki je poznal to njegovo taktiko, je sprejel njegove odločitve brez kakšnih pripomb. In te odločitve so se, kolikor je meni znano, le redkokdaj izkazale za neumnost, zakaj temeljile so na čisto določenih stvareh, ki jih drugi niso opazili. Vpravi zaradi prejšnjih skušnje z Vancejem je Markham privolil, čeprav malo nerad, v to, da gre naslednje jutro z Vancejem na kraj dogodka.

Preden so ponoči zapustili Stammov dom, je bilo kratko posvetovanje s Heathom in po Vancejevih posvetilih so se domenili, kako naj nadaljujejo a svojim delom. Vsi Stammovi gostje so morali ostati v hiši. Drugače pa so lahko počeli, kar so hoteli. Vance je vztrajal pri tem, da se nihče ne sme sprehati zunaj po posestvu, dokler on sam ne bi raziskal tega kraja. Zlasti pa je zahteval, da nihče ne sme hoditi po tistih poteh, ki so držale k jezeru, vse do tle, dokler on sam ne konča z ogledom. Rekel je, da ga se prav posebno zanima tisti majhen kosček sveta severno od mreže, kjer sta Heath in Hennessey že bila izvedla svojo prvo preiskavo, ko sta stikala za stopinjami.

Zdravniku Hollidayu so dovolili, da je smel hoditi, kjer koli se mu je zljubilo. Vance pa je izrazil željo, naj velja tudi za boljšega postranskega isto, kakor za vse ostale, dokler ne dobi dovoljenja, da sme oditi. Trainorju so naročili, naj obvesti tudi kuharja in sobarico, da morata do nadaljnjega obvestila ostati v hiši. Vance je navšteval naredniku, naj postavi okrog hiše na najvažnejših točkah nekaj stražarjev, tako da bi lahko pazili, če se bodo gostje in člani Stammove družine res držali ukazov, ki so jih bili dobili. Narednik je nato storil potrebne korake, da bi bilo že zgodaj zjutraj pri rokah nekaj moč, ki bi spustili zapornice nad ono mrežo, dvignili pa tiste na nasprotni strani jezera, da bi tako lahko natančno preiskali jezersko dno.

»Pazite dobro, gospod narednik,« ga je opozoril Vance, »da ne pride kdo na East Road ob potoku, tako da nazadnje ne bodo še kakšne nove stopinje okrog jezera.«

Markham je bil izročil Heathu vso preiskavo o tem dogodku in mu obljubil, da mu bo po njegovem naročilu policijsko povestilo dalo uradno to nalogo.

Heath je sklenil ono noč ostati na kraju dogodka. Nikdar ga se nism videl tako razburjenega. Sam je pripomnil, da se stvar utegne morda komu zdeti nedosledna, toda s trdnostjo, ki je mejila že na zagriženost, je dopovedoval, da mora biti na stvari nekaj bedastega.

Ko smo prišli domov, je bila ura že tri pred. Tudi Vanceja je bilo videti, da ga nič kaj ne vleče v posteljo. Sedel je za klavir in zaigral začetek 106. Beethovne sonate, ki jo je tako nekaj čustvenega, čeprav tako strastnega in zanesenega. Spoznal sem ne samo, da je zelo vznemirljen, temveč tudi, da ga mori nekaj težkega in zamotnega. Ko je mogoče izvenel na klavirju njegov zadnji akord, se je na stolu za klavirjem na pol obrnil.

»Zakaj pa ne greš spat, Van?« je vprašal nekoliko zamisljen. »Jutri bo dolg dan in bo dosti dela. Jaz moram še nekaj prebrati, preden ležem.«

Izpil je kozarec konjaka, potem pa si vzel sladoleza ter se umaknil v knjižnico. Bil sem prevedel razburjen, da bi mogel spati. Našel sem na mizi knjigo Epikurelec Maril. Vzel sem jo v roko in sedel pred odprto okno. Približno čez pol ure sem odšel v svojo spalnico in se mimogrede ozrl za hip skozi vrata knjižnice. Vance je bil tam, si z rokama podpiral glavo in bil zatopljen v branje debele knjige. Kakih dvajset knjig, od katerih so bile nekatere odprte, je bilo v neredu razmetanih okrog njega, na podstavku ob strani pa sveženi zarumeneli map.

Vance je bil moral vsakako slišati moje korake, zakaj dejal je:

»Van, če si tako prijazen, pojdi po »napoleonec« in kisto vodo. To sta dragocena tovarisa...«

Postavil sem predenj steklenico in mu poklil čez ramo. Knjiga, ki jo je bral, je bila star izvod »Maleus Maleficarum«. Na eni strani je imel odprti knjigi »Zmajev razvoj«, delo Elliota Smitha, ter Remyjevo »Češčenje demonov«, na drugi strani pa eno od Howerjevih del, ki govori o božjem čiščenju kaš.

»Bajeslovje je nekaj, kar človeka čisto očara, Van,« je pripomnil. »Tisočkrat hvala za konjak.«

Znova se je poglobil v branje, jaz pa sem odšel spat.

Tisto jutro je Vance vstal prej ko jaz. Našel sem ga že v salonu. Bil je napravljen v obleko iz ostre svile. Pil je, kakor običajno vsako jutro, turško kavo ter kadil »Regie«, ki tudi ni mogel nikdar biti brez njega.

»Poklič Currieja,« je bil njegov pozdrav. »Ter mu naroči svoj običajni zajtrk. Čez pol ure morava biti že pri našem upravitelju Markhamu!«

Počakala sva kakih dvanajset minut v Vancejevem avtomobilu, preden se je Markham zmajal. Bil je zelo slabe volje, in ko je skočil v avtomobil, njegov pozdrav res ni bil preveč priščen.

»Trdno sem prepričan, Vance,« je začel nergeti, da s tem svojim početjem samo čas zapravljaj, svoj in moj.«

»Kakšne opravke pa imaš danes,« ga je mirno vprašal Vance.

»Moral bi na primer spati, ko sem bil vso noč pokonci... Tako spokočno sem drmal, ko me je vratar obvestil, da me spodaj čakata.«

»To je pa res zelo žalostno, Vance,« je pri tem zmajal z glavjo, kakor da bi bog ve kako globoko sočustvoval z njim. »Toda, za božjo voljo, upam, da te nista ogoljufala.«

Markham je nekaj pogledal in mirno sedel. Med potjo smo prav malo govorili. Pripeljali smo se na okrogel prostor pred hišo in se ustavili. Heath, ki nas je odvedel, ne čakal, nam je prišel po stopnicah nasproti. Bil je videti zaskrbljen in zamisljen. Njegovo vedenje je bilo nekak neuprijljivo, kakor da so se v njem vsa sumničena, ki jih je imel preteklo noč, razblinila.

»Stvar dozoreva,« je poročal, »čeprav se doslej ni zgodilo še kaj novega. V hiši vlada največja tišina. Vsi se vedejo čisto naravno. Tudi zajtrkovali so skupaj. Bili so ko kakšne grlice.«

»Zanimivo,« se je oglasil Markham. »Kaj pa je s Stammom?«

»Vstal je in hodil po hiši. Malo je seveda brljav, to se razume; a že ga je spet zvrnil dva, tri kozarce!«

»Se je gospodična Stammova danes zjutraj že kaj pokazala?«

»Se je,« Heath se je v zadregu ozrl naokrog. »A bilo je nekaj čudnega na njej. Ponoči je imela histerične napade in jo bila skoraj neuprtežena zbudena. Toda davi je bila razigrana in povsem drugačna. Rekel bi, da se je spriznaila z dejstvom, da njenega ljubljena ni več.«

»Pa komu ste danes zjutraj posvetili svojo posebno pozornost, gospod narednik?« je vprašal Vance.

»Kaj pa vendar hočete vedeti od mene?« je nejevoljno odgovoril Heath. »Niso me povabili, da bi z njimi zajtrkoval. Moral sem se zadovoljiti a tem, da sem si poiskal njihove ostanke! Zvedel pa sem, da sta šla ona in Leland po zajtrku sama v salon in da sta imela dolg razgovor.«

»Da, čisto razumljivo,« je Vance dejal po kratkem premišljevanju, ko si je pozornost ogledoval svojo cigareto.

»Pa dobro,« je sklenil Markham in oklinal Vanceja z jeznim pogledom, »mar misliš, da je to znamenje, da se stvari naglo razvijajo?«

Vance ga je žalostno pogledal. »Vse kaj drugega, kakor pa hitro razvijajo, dragi Markham!« je vzdihnil in se spet obrnil k Heathu. »Kakšno poročilo pa imate o Stammovih?«

»Danes se dobro počuti. Zdravnik je bil pred kratkim tu. Poznaval se je za zdravje svoje bolnice in je dejal, da ga zaenkrat ne potrebuje več. Mislim, da se vrne popoldne. Telefoniral sem dr. Doremusu in ga prosil, naj priteče malo sem. Pomislil sem, da je danes nedelja in da bi za pozneje ne mogel najti. V kratkem bomo imeli Montaguejevo truplo.«

»Vaši možje so spustili zapornice nad jezerom in ga izpraznili, ne?«

»Seveda. Bilo pa je to zelo težavno delo, a zdaj je že opravljeno. K sreči je bil potok skoraj izsušen. Tudi naprava pri zapornici ni delovala, a s pomočjo klavira so nam jo je le posredno dvignili. Kakor pravi Stamm, bo treba še eno ura časa, preden se jezero odteče. Izrazil pa je bil željo, da bi rad stopil dol in nadzoroval delo, jaz pa sem mu rekel, da bomo že mi sami brez njega to opravili.«

»Dobra domislica,« je pripomnil Vance. »So vaši ljudje kaj pomislili na to, da bi bilo morda dobro, če bi tam, kjer voda odteka iz jezera, nastavili kakšno mrežo? Voda bi truplo lahko odnesla s seboj.«

»Tudi na to možnost sem pomislil,« je odgovoril Heath z nekim notranjim zadovoljstvom. »Vse je v redu. Nad zapornico

je bila že prej eurovo izdelana kovinasta mreža.«

»Je danes zjutraj kdo prišel sem?« je še vprašal Vance.

»Nihče, gospod. Ga tudi na noben način ne bi pustili. Službo opravljajo Burke, Hennessey in Snitkin. Ponoči so stražili tu še drugi možje. Snitkin je pri vratih, Burke tu v veži. Hennessey pa dol pri jezeru, kjer pazi, da ne bi od one strani kdo prišel blizu. Heath je nemirno in sprašujoče pogledal Vanceja in vprašal: »Kaj bi radi zdaj storili, gospod? Morda želite zaslišati gospodično Stammovo ali mladega Tatuma? Ali mislite morda, da s tema dvema ni vse v redu?«

»Ne,« je odvrnil Vance počasi. »Nimam za umestno nadlegovati koga od domaših, vsaj zdaj ne. Raje bi se malo sprehodil po vrtu. Gospod narednik, prosite gospoda Stammu, naj gre z nami.«

Heath se je za trenutek zamislil, potem pa stopil v hišo. Kmalu nato se je vrnil z Rudolfom Stammom. Stamm je imel na sebi sive volnene hlače in siveno srčico enake barve, na praih odprto in s kratkimi rokavi. Bil je brez jopiča in brez klobuka. Videti je bil blede in pobit, njegove oči pa so bile globoko vdrt, vendar je bil njegov korak, ko nam je šel po stopnicah nasproti, odločen. Pozdravil nas je vljudno, a v tem njegovem pozdravu je bilo, vsaj meni se je tako zdelo, nekoliko neuprijljivosti.

»Dobro dan, gospodje. Zele mi je ne ljubo, da sem se ponoči tako razjezil. Oprostite mi.«

»Saj ni bilo tako hudo,« mu je zagotovil Vance. »Razumeli smo prav dobro položaj... Zdj mislimo iti malo pogledat po vašem posestvu, zlasti še okrog jezera, in sediti, da nas boste z veseljem vodili.«

»Zelo radi,« je odvrnil in že šel pred nami po stezi, ki je držala proti »everni« strani hiše. »To je res edinstven dogodek. Ni mi ga enakega v vsem New Yorku, pa tudi še v kakšnem drugem mestu ne.«

Šli smo za njim in prehodili stezo, ki je na ono stran držala k jezeru, na drugo pa za hišo. Tako smo prispeli do nizkega zidu, ki nas je ločil od ozke (nakovane ceste.

»To je East Road,« je pojasnil Stamm. »Pred davnimi leti je bil zgrajen moj oče. Spušča se z griča, gre skozi tale gozd in tik pred mejo mojega posestva pride do ene starih cest.«

»Kam pa drži stara cesta?«

»Določeno nikamor. Na neki točki se razcepi. Ena veja drži na sever proti Indijanski jami, došče ceste, ki obkroža predhrib in se slednjič združuje z River Roadom. Druga veja drži nazvalj do the Green Hills in se potem združuje s ceste Payson. Toda to ceste le redkokdaj uporabljamo, ker je v slabem stanju.«

Nadaljevali smo pot ob nizkem zidu. Na naši levi strani je stala prostorna kolnica, pred njo pa je bil širok tlakovan prostor.

»Ta prostor ni prav posebno pripraven za kolnico,« je pripomnil Stamm. »A bolj šega nismo imeli. Če bi kolnico zgradili pred hišo, bi zastrli razgled. Daj sem podaljšati do sem tlakovano cesto, ki drži od hišnega pročelja.«

»Drži East Road onstran jezera, Vance,« je pogledal z gozdnatega pobočja dol proti majhni dolini.

»Da,« je pritrdil Stamm, »toda cesta se nikjer ne približa jezeru.«

»Jaz bi dejal, da pojdemo dalje,« je svetoval Vance. »Potem bi se vrnil v hišo po stezi ob jezeru, ne?«

Videti je bilo, da se Stamm kratkočasi in da je ponosen na to, da nam kaže pot. Spustili smo se po strmim pobočju, šli čez kratek betoniran most preko jezerskega pritoka, in ko smo zavili nekoliko na levo, smo lahko sijajno videli visoke skalne pečine, ki so na severni strani obdajale jezero. Nekaj korakov više od nas je bila ozka tlakovana pot, široka dva, tri metre, ki je šla pravokotno na cesto, proti jezeru. Stamm je zavil za zidom in mi smo sledili. Na naši levi strani je bil gozd, kjer je raslo drevje in robidovje, in šele tedaj, ko smo prišli na čistino, ki se je odpirala na severovzhodnem koncu jezera, med pečinami in omrežjem, smo se šele točno zavedli, kje smo.

S tega mesta smo videli čez jezero Stammovo hišo, ki se je dvigala na vrhu grička.

Vodna gladina se je bila zelo znižala. Dobra polovica jezerskega dna — tista stran, kjer je bilo jezero najplitvejše in najbližje skalnatim pečinam — se je že videla. Pod vodo je ostala samo še kakšnih šest metrov široka ploskev ob nasprotjem, hiši najbližji bregu, in še na tej se je videlo, kako voda počasi usiha in odteka proti zapornici.

Zapornice nad mrežo, neposredno na naši levi strani, so bile neprodušno zaprte, tako da se je nad njimi nabirala voda in je nastajal nad jezerom manjši bajer. K sreči v tem letnem času voda v prekopu ni bila visoka in tako vsaj za nekaj ur ni bilo nevarnosti, da bi začela teči čez nasip ter preplaviti bregove onstran zapornice.

Vodna gladina se je res dvignila le za malenkost. Vse do tedaj se truplo ni prikazalo na površje. Heath je medtem že precej obupano stikal z očmi po jezerski gladini, nato pa dejal, da je Montaguejevo truplo morda ostalo kje v žlebovih na nasprotnem bregu. Vprav pred nami, nedaleč od pečin, se je prikazal zgornji del velike stožaste in preprele skale, ki je deloma stila v blatu in je bila videti kakor ogromen odtrgan kapnik. Stamm nam jo je pokazal a pretom.

»Evo vam, to je tista preklicana skala, o kateri sem vam pravil,« je dejal. »Vpravi ta je preteklo mo povzročila tisti pljusk. Ze več tednov sem se bal, kdaj bo zgrmela v jezero. K sreči ni nikogar zadel! Opozoril sem bil vse, naj nihče ne plava preblizu pečin... Zdj bo treba to skalo odstraniti iz jezera. Prav lahek ta posel ne bo.«

Stammove oči so begale sem in tja po bajerju. Tedaj je bil opek pas vode še ob zidanem nasipu na tistem koncu jezera, ki je bil od nas najdlje. A za mrtvecem še vedno ni bilo videti nobenega sledu.

»Po mojem mnenju je Montague moral zadeti z glavjo ob dno tik pod odskočno desko,« je pripomnil Stamm precej »orno.«

»Proketo naključje! Neuprtežoma se dogaja, da kdo utone. Tole jezero ima smelo od vrata!«

»Kakšnega vrata?« je vprašal Vance, ne da bi ga pogledal. »Plase?«

Stamm je naglo ošinil Vanceja z očmi in se nasmehnil.

»Vidim, da ste tudi vi slišali vse tiste neumnosti. Moj Bog! Stare babe so tudi mene skušale prepričati, da je v jezeru pošast, ki žre ljudi... Kaj sem že hotel reči, kam pa ste šli iskat to besedo Plasa? Beseda, ki jo Indijanci rabijo za zmaja, je Amangemokdom. Z mnogimi leti nisem slišal izraza Plasa, in še tedaj jo je rabil nek star indijanski poglavar, ki je bil tu na obisku. Bil je to mož, ki je name naredil globok vtis. Vedno mi bo ostalo v spominu, kako je popisal Plasa. Človeku kar lasje vstajajo, če pomisli na to.«

»Besedi Plasa in Amangemokdom dejansko pomenita eno in isto, pošast v obliki zmaja,« je odvrnil Vance tiho, pri tem pa pozorno gledal v vodo, ki je čedalje bolj upadala. »Mislim, da gre pri tem le za različna narečja. Izraz Amangemokdom rabijo Lenapi, a algonkijski Indijanci ob Mississippi imenujejo svojega božanskega zmaja Plasa.«

Zazdelo se je, da je voda začela zdaj hitreje odtekati iz tolmunov, in Stamm je že krenil proti ozkemu nezaraščenemu prostoru ob koncu jezera, mislim da z namenom, da bi bolje videl. A Vance ga je že prijel za roko in ga pridržal.

»Zal mi je,« je dejal razsočno, »toda ta prostor bomo najbrž morali še pozneje natančneje pregledati, ko bomo iskali stopinje.«

Stamm ga je osupljeno in sprašujoče pogledal. Vance pa je še dodal:

»Vem, da je to neumnost. A porodila se nam je misel, da je Montague morda plaval vse do tega izliva in jo nato odtod pobrisal.«

Stamm je kar osupnil.

»Pa čemu, za božjo voljo, naj bi bil to storile?«

»Zanesljivo tega ne vem!« je odvrnil Vance z nasmehom. »Morda tega tudi ni storil. Toda če trupla ni v jezeru, postaja položaj še bolj zamotan... Morali se bomo spriznati z mislijo, da je izginilo...«

»Proketo! Stamm je bil videti naravnost razjezen. »Truplo mora biti tu. Ni si...«

* Lenapi je splošno ime za algonkijska indijanska plemena, ki žive v Pensilvaniji, v New Jerseyu in v sosednjih deželah. In vprav eno teh plemen je bivalo tudi v Inwoodu.

Pozor - nove živilske nakaznice!

V naslednjem hočemo podati v glavnem te razlike in opozoriti potrošnike, na kaj naj pri rabi novih nakaznic pazijo.

Tekst vseh nakaznic je sedaj slovenskonemski. Pri posameznih nakaznicah so razlike napram starim nakaznicam v sledečem:

1. Osnovna (do sedaj »navadna«) živilska nakaznica:

Izpuščene so na odrezkih vse količine, ki so bile natisnjene na dosedanjih nakaznicah v gramih. Konec vsakega meseca bo Prehranjevalni zavod redno objavil v časopisih količino in vrsto živil, ki se bo delila, zato naj razdeljevalci racioniranih živil (trgovci, zadrage, peki, gostinski obrati) in potrošniki take članke pazljivo prečitajo in shranijo.

Dnevni odrezki za kruh so sedaj razdeljeni na tri enake dele; na vsakem teh delov je natisnjeno »1/3«, kar pomeni, da se s takim najmanjšim delom odrezka lahko nabavi ena tretjina določene dnevne količine kruha ali moke. — Podobno so razdeljeni dnevni odrezki za maslobo in živila za juho na dva enaka dela, označena z »1/2«, kar predstavlja polovico dnevnega obroka. — Odrezkov za sladkor je na novi nakaznici deset (na dosedanjih pet), katerih vsaki je označen z »1/10«, in predstavlja eno desetino določene celotne količine. — Odrezki za razna živila (označeni s črko »J« in s številko) so porazdeljeni po celi nakaznici ter je tako dana možnost delitve določenih živil vsem potrošnikom ali pa samo onim, ki niso pridelovalci krušnih žit ali maslobo.

Novo pa so vpeljane »naročilnice«, in sicer za trde maslobo, olje, riž (testenine) ter sladkor, sol in milo. Te naročilnice bodo morali oddati potrošniki onemu izbranemu — stalnemu trgovcu, kateremu so oddali glave novembrskih živilskih nakaznic, takoj, vsekakor pa še pred koncem meseca decembra in se bodo s tem naročili na dotična živila za januar. Preden oddajo naročilnice, naj vpišejo potrošniki na njih zadnjo stran priimek, ime in bivališče družinskega poglavarja. Prejem naročilnice potrdi trgovec s tem, da pritise svoj žig na to določeno mesto na prednji strani glave nakaznice. — Naročilnice za kruh ali moko se enkrat še niso vpeljane, razumljivo pa je, da lahko nabavi potrošnik moko le pri svojem stalnem trgovcu.

Kot naročilnica za meso se bo za mesec januar uporabil odrezek »J 1«. Ta odrezek bodo morali oddati potrošniki izbranemu dosedanemu mesarju, ki bo prejem potrdil s svojim žigom na prednji strani glave nakaznice na zato določeno mesto. Odrezek »J 1« bodo prečrtali mesarji z dvema navzkrižnima posevnima črtama pri vseh onih nakaznicah, kjer manjkajo odrezki za trde maslobo, t. j. pri vseh pridelovalcih maslobo. Pri strankah, ki so predložile celo nakaznico naj pusti mesar odrezek »J 1« čist.

Z naročilnicami prednaročena živila, kakor tudi vsa ostala živila ali predmete, ki bi jih razdeljevali vsi trgovci, naj nabavi vsak potrošnik pri stalnem trgovcu.

Naročilnice odreže le trgovec ali mesar; že odrezane naročilnice trgovci ali mesar ne smeta sprejeti. Stranka jim lahko olajša delo v toliko, da zareže naročilnice razen malega dela, tako da se naročilnice lahko odtrga od nakaznice. — Zbrane in sortirane zložene ter nalepljene naročilnice bodo predali trgovci in

treba delati kakšnih posebnih vprašanj iz čisto navadnega dogodka, ko kdo utone!«

»Kaj sem že hotel reči... iz kakšnega gradiva pa je dno tega jezera?« je vprašal Vance.

»Iz peska in kamenja,« je odgovoril Stamm, še vedno nejevoljen zaradi prejšnje Vancejeve pripombe. »Prvotno sem mislil, da bi jezersko dno betoniral, pozneje pa sem prišel do prepričanja, da bo še najboljše takšno dno, kakršno je jezero že prej imelo. Tudi dovolj čisto ostane. Onale plast blata, vidite, je debela le nekaj centimetrov. Ko bo jezero čisto prazno, bomo lahko hodili po njegovem blatnem dnu kar v galošah, ne da bi si pri tem umazali čevlje.«

Tedaj je bil v jezerski kotanji samo še čisto neznan vodni tok, in v nekaj minutah smo lahko že videli celotno dno. Vsi — bilo nas je pet, in sicer Vance, Markham, Heath, Stamm in jaz — smo stali v vrsti za betonskim zidom in bili zamaknjeni v usluho čisto jezero. Zgornji del jezerskega dna je bil že suh, in medtem ko je voda, kolikor jo je še bilo po posameznih kotanjah, odtekala proti izhodu, se je čedalje bolj jasno odražalo jezersko dno. Natanko, centimeter za centimetrom smo premostrili tisti vodni tok proti dvignjeni zapornici. Dosegel je kopališke slatnice in tekel dalje. Približal se je odskočni deski in začutil sem, kako se so mi nekak čudno napeli živci... Potem je dosegel kraj pod odskočno desko, tekel dalje in slednjič izginil čez betonski ranj jez.

Čudno me je pretreslo. In čeprav me je ta slika odtekalajoče vode kar nekako omamila, sem vendarle umaknil svoj pogled proč od nje in se ozrl na omenjene štiri moše, ki so stali poleg mene.

Stamm je od začudenja kar zija, njegove oči pa so se tako nekak zastremle, kakor da bi ga bil kdo hipnotiziral. Markham je bil videti jezen in ves zbezan. Heath je tudi gledal nepremično, ko da bi bil okamenel. Vance je mirno kadil, nekoliko povzdignjene obrvi pa so njegovemu obrazu dajale nekak zabavljiv izraz. Ob njegovih asketskih ustnicah se je poigraval lahien nasmeh, ki je razodeval kar nekako okrutnost. Še enkrat se je ozrl proti zapornici... Vsa voda je že odtekla... Tedaj pa se je skozi vroče in težko vzdruže zaslišal predirljiv histerični krik, ki mu je sledil vrščed smeh. Preplašeno smo se ozrli kvisku. Na ploščadi v tretjem nadstropju stare hiše je stala Matilda Stammova, ki je z rokami krillila proti jezeru.

Nekaj trenutkov nism mogli uganiti, kaj naj pomeni ta preplašeni krik, ob katerem nas je kar spreletelo po kosteh. A v hipu se mi je posvetilo. Z mesta, kjer smo stali, je bilo mogoče videti vsak milimeter jezerskega dna.

A za truplom ni bilo nobenega sledu.

mesarji Prevodu v času, kadar jih bo ta v časopisih pozval. Na podlagi predloženih naročilnic in upoštevaje eventualno zalogo bo nakazal Prevod živila za mesec januar.

Živila bodo razdeljevalci začeli razdeljevati šele, ko bo Prevod v časopisih objavil količine posameznih živil.

2. Dodatne živilske nakaznice za razne vrste delavcev.

Razlika je predvsem v tem, da so dodatne nakaznice za ročne, težke in najtežje delavce sedaj ločene in nimajo več skupnih odrezkov »SD I« ali »SD II« kot do sedaj.

a) Na nak

»Iz vsake hiše zija groza, iz vsakega grma preži smrt«

Končni obračun o dveh letih komunističnega osvobajanja v Loški dolini: 500 Slovencev pobitih, 8 cesarskih Italijanov padlo, nepregledni milijoni škode

Prav kmalu je vaša straža spoznala bridko resnico, da badogilevci ščitijo komuniste. Dokazi so bili neizpodbitni: in spet je tu igral važno vlogo kapitan Korič.

Zgodilo se je, da so banditi podnevi prišli na Knežjo njivo in tam kuhali. Vas je bila komaj tri četrt ure od italijanske posadke in vendar se jim ni nič zgodilo.

Patrola fantov je šla prav v to vas, ne da bi vedela, kdo gostuje tam. Večina patrol je se je pravčasno umaknila, le trije legionarji so se morali zateči v neko hišo, na katero so tolovaji takoj navali. Začel se je boj na življenje in smrt, a badogilevci niso hoteli na pomoč in tudi straži niso tega dovolili. Pač pa so sami sprožili strahovito streljanje z metali min. V taborišču so točno označili mesta, kjer so bili banditi. Oficir, ki je streljal z metalcem, je metal mine prav v nasprotno smer. Ko mu je legionar dopovedoval, da ni prav, je tem bolj zatrdil, da se trudi, da bi zadel. In veste, kdo je bil tisti oficir? Kapitan Korič!

Da bi badogilevci prikriili svojo izdajalsko igro, so proti koncu zime organizirali večji pohod na bandite proti Snežniku. Fantje so hoteli temeljito obračunati z njimi in so hoteli daleč pred badogilevci, zlasti se je izkazal poveljnik legionarjev.

Prav on je v Otrobovcih odkril glavno tolovajsko taborišče in se približal na sto korakov zloglasnemu komunistu Jakobu Baragi iz Kozariš. Razbojniki so morali pustiti celo kotle, v katerih so si prav takrat kuhali. Bila je krasna prilika, da bi bila uničena glavna banditova v Loški dolini. Ko je pa prišel na omenjeno mesto cesarski major, ni pustil sprožiti niti strela na tolovaje, češ to so take malenkosti, da se ne sploča z njimi izgublja časa!

In zapovedal je, da se vojaki in legionarji vrnejo domov. Podobna igra se je ponovila drugič pri Beli vodi.

Takih in podobnih primerov je preveč in so se dogajali povsod.

Zločinstva z interniranci

Znano je, da so badogilevci Loško dolino in obmejne hrvaške kraje najbolj počili. Odpeljali pa niso komunistov, ampak 90 odstotkov protikomunistov. Ko je nekdo prošil polkovnika, naj pusti doma njegovega brata, ker je jetičen, mu je oni odgovorili:

»Nič se ne bojte za brata. Poslali ga bomo k morju. To mu bo zelo dobro delo, se bo vsaj popravil.«

Januarja je dobil prosilec dopisnico, napisano in oddano na pošto že sredi oktobra: »Ljubi brat! Z mano je že čisto pri koncu. Če mi ne pošlješ hitro paketa, me ne boš nikdar več videl!«

Take novice so prihajale dan za dnem. Notranjci so novembra, decembra in januarja umirali, kakor da bi jih kolera jemala, saj jih je samo iz vasi Dane umrlo na Rabu enajst. Najhuje je to, da so badogilevci nekatere zvalili v prostovoljno internacijo, češ da jih bodo — zavarovali pred komunisti.

Po dolgi poti od Poncija do Pilata so se interniranci začeli vračati, ampak ne več ljudje, temveč živi okostnjaki, ki so prišli v ljubljansko bolnišnico le še umirati. Domov so prišli zdravi le komunisti in to prvi protikomunistov pa za vraga ni bilo domov. Totovaji so v gozdu grozili, da bodo ubili vsakogar, kdor ne bo šel v hribe. Prav redki so šli tja, k vaški straži pa tudi niso hoteli pristopiti, ker so spoznali svojsojko igro.

Ni mogoče opisati gorja, ki so ga pretrpeli Notranjci od marca 1942 pa do kapitulacije. Tri mesece ni dobil nihče dovoljenja za Ljubljano. Skoraj iz vasi v vasi ni smel nihče. Vse prebivalstvo so stisnili v tri vasi. In veste kaj? Zaradi dve sto komunistov, ki so strašili okrog. Če bi bili badogilevci hoteli, bi jih bili igrave uničili. A jih niso, zaradi dogovora, ki so ga imeli s komunisti. Z besedo se ne da povedati, kakšen gnev in gnus sta navdajala ljudstvo do obojih. Vaške straže so skušale ljudem lajšati trpljenje. Vendar so se našli ljudje, ki so s prezirno gledali »belo gardo« in ji z italijansko pomočjo metali polena pod noge. O teh narodnjakih bomo temeljito spregovorili pozneje.

Dogodki po badoljevski izdaji

Danes je neizpodbitno dokazano, da so italijanski cesarski oficirji pričakovali izdajsko kapitulacijo in so zaradi tega ves julij in avgust imeli stalne stike s tolovaji. Posadka vaške straže je ugotovila, da je poročnik Goghlin poslal konec julija tolovajem orožje in ga odložil na Malem vrhu za Starim trgom. Ljudje so iz tega seveda sklepali, da so komunisti velika sila, ker jih celo badogilevci podpirajo. Zato so tudi domačini podtalno pripravili vse potrebno za primer kapitulacije. Poveljniki vaških straž so vse to slutili, zato so si pripravili primeren načrt. Vse moštvo se je zbralo v Pudobu v dveh hišah. Tudi junaško moštvo grahovske posadke se je pridružilo posadki v Pudobu. Ta je branila bivši Gasilski dom (nekdanjo ljudsko šolo) na vzhodni strani pod poveljstvom pokojnega grahovskega junaka Kremžarja Franceta. Tu je bilo okrog štirideset fantov.

Druga, mnogo večja posadka pa se je utrdila na zahodni strani vasi v Kovačevih hišah. Kako trdne in temeljite so bile zveze med cesarskimi Lahi in komunisti, dokazuje najboljši prepričljiv tale dejstva:

Tolovajski štab s Kidričem in Kocbekom na čelu je že iz Starega trga poslal kurirje v Pudob, naj se posadka kar vda. Niso pa banditi čakali odgovora iz Pudoba, ampak so istočasno poslali po cesti skozi Viševke tank in pet oklepnih avtomobilov. Na njih so bili komunisti pomešani z badogilevci. Posredovalci so bili samo krinka za zavlačevanje, da so pridrveli badogilevci in z njimi komunisti tudi z vzhodne strani. Tako sta bili posadki obklojeni.

Ves ta načrt je bil dobro premišljen in dosežen z badogilevsko pomočjo.

V nedeljo, 12. IX. 1943, zvečer je bila obkoljena posadka na Blokah. V ponedeljek se je podala in takrat so se pogajali na Blokah v hiši Aleksandra Lavriča v Novi vasi Kidrič Boris, Kocbek Edvard s svojim tajnikom Brejem ter general Cerutti. Ta je bežal iz Novega mesta proti Rakeku. Ni

pa še znano, kakšne usluge sta Ceruttiju storila Kidrič in Kocbek, da je izdajalski general njima na ljubo spremenil smer umika in krenil čez Stari trg mimo Snežnika čez Mašun na Pivko v Kružak in St. Peter. Ta pot je vsaj za 40 kilometrov daljša in mnogo bolj naporna kakor ona čez Rakek.

Kidrič in Kocbek sta zahtevala, da badogilevci napadejo postojanke v Pudobu, ker sta vedela, da sta dve postojanki v Pudobu brez topov in tankov neosvojljivi, posebno ker sta zvedela, da poveljuje eni posadki Kremžar.

Baebler badoljevski častnik

Kako to, da sta bila tako dobro poučena? V nedeljo popoldne se je umikala večja skupina badogilevcev, okrog 3000 mošt, čez Snežnik po mnogo daljši ozki zasebni poti Schönburga—Waldenbura namesto po široki državni čez Rakek. S to italijansko cesarsko posadko je šel čez Pudob tudi vodilni »osvoboditelj« dr. Aleksij Baebler, preoblečen v italijanskega podpolkovnika. Ta si je postojanko dobro ogledal in se vrnil hitro na Bloke poročat Kidriču in Kocbeku, ki sta zahtevala od Ceruttija takojšnjo pomoč. Kurirji iz Starega trga, ki so vabili posadko k vdaji, so bili slepili lahkovernežev, zato pa obsojamo vse tiste, ki so jih spremljali, ker so bili le orodje komunističnih načrtov.

Cerprav je vzhodna posadka odklonila vdajo, vendar ni nihče začel streljati, in avto je privozil na deset metrov pred vojašnico. Brambovec, ki je stal na straži, je na lastno pest, ko je šlo le še za sekunde in bi bili tolovaji vdrl v vojašnico, pograbil lahko strojnico in sprožil ogenj, ki je potem trajal do štirih zjutraj, ko je večina posadke naredila uspel izpad s pokojnim Kremžarjem na čelu.

Usoda lahkovernih

Ze takrat si je Daki prste grizel od jeze, zato je tudi organiziral napad na Grahovo. Takrat se je rešilo 23 fantov, 9 lahkovernežev pa je verjelo tolovajski besedi o amnestiji. Ti so se podali, zato so jih komunisti 14. IX. 1943 zjutraj takoj po vdoru ustrelili na mestu, in sicer:

Bavec Andrej iz Kozariš se je predal, ubit. Truden Anton iz Kozariš se je predal, ustreljen. Levec Janez iz Poljan se je predal, ustreljen. Strle, hlapec iz Laz, se je predal, ustreljen. Špehar Janez iz Klanca se je predal, ustreljen. Kandare Peter iz Dan se je predal, ustreljen. Ule Janez iz Grahovega se je predal, ustreljen. Znidaršič Drago iz Kozariš se je predal, ustreljen. Neznaneec, nedomačin, se je vdal, ustreljen. Poreg teh sta bila mrtva Ludvik Kržič iz Pudoba, ob petih zjutraj bil še živ, ležal ranjen na postelji, zjutraj najden v okupu mrtve. Grl Milan, osmošolec iz Snežnika, zadet od devetih zvečer od granate.

Smrt teh devetih žrtev najbolj zgovorno dokazuje, koliko je verjeti tolovajski besedi. Danes ga ni v Loški dolini takega norca, da bi se vdal takim razbojnikom. Vsi ustreljeni fantje razen enega so bili stari komaj 18 do 22 let.

Nič boljše ni bila usoda zahodne posadke. Ko je privozil avto zredi vasi, je več ko dve uri neki bandit z avtomobila oblegane fante vabil, naj se vda. Dobesedno je kričal:

»Fantje belogardisti, predajte se, zajamčeno vam je življenje!«

Zdi se, da so ti pozivi spodnjo posadko spremenili, zlasti ko so prišli za avtomobilom še domači sili. Priče pripovedujejo, da so posredovali za vdajo: kaplan Lovšin, bivši poročnik, zdaj tolovajski poveljnik Lah Milan iz Loža, Kraševac Feliks iz Pudoba, Benčina Miloš iz Starega trga in še več drugih. Ti sli so odgovorni za življenje devetnajstih ubitih legionarjev.

Ko se je posadka obotavljala, se je Lah zelo jezil in je rjovel, zakaj se belogardisti ne predajo, ko je na rdeči strani ogromna premoč. Tedaj je poveljnik Peter Skala vprašal skozi okno:

»Kdo mi garantira za življenje? Kdo garantira za posadko?«

Lah Milan in Lovšin sta zakričala:

»Mi garantiramo in — Angleži!«

Posadka je verjela in se vdal. Lovšin se je v družbi še nekoga odpeljal s koleškom do središča Pudoba in tam nekaj šepetal na uho poveljniku. Takoj nato so se podali tolovaji pred kasarno in začela se je vdaja. Namesto da bi bili fante pustili domov, kakor so jim obljubili, so jih nekaj takoj odbrali in zaprli v prvo nadstropje. Glavno

besedo sta dobila tedaj zloglasni Ivan Hribar iz Loža in komisar Ivana Mulc iz Pudoba. Ivana Mulc je pridrvela pred jetnike in zavpila:

»Kje je Rajdek, kje je Rajdek?«

Z revolverjem nad lastnega očeta

Z drhtečo roko, v kateri je stiskala revolver, je iskala lastnega 45 let starega očeta. Ker se je skril, je razočarana letala od obraza do obraza in grozila:

»Kdo je name streljal?«

Bila je namreč pred pol leta obstreljena med noge na patrolji v Kočivasi. Hribar in Mulčeva sta začela kljub dani besedi posredovalcev »čistiti« moštvo. Okrog dvajset so jih zaprli, druge so poslali domov in jih naslednji dan vse mobilizirali.

Zaradi jetnikov so poklicali v Pudob takoj vse terence in jih sodili. Glavno besedo so imeli Janež Andrej, Ivana Mulc in Ivan Hribar poleg terencev, katerih imena so dobro znana. Ti terenci so pa premilo sodili, ker so več ljudi rešili smrti. Zato so domači tolovaji sklenili delati po svoje in so samo šest zaprtih fantov pustili domov. Ostali so bili ustreljeni.

Zaprli Franc Intihar iz Viševke je prvi uvidel, kaj jih čaka, zato je pobegnil skozi okno in vrgel ročno granato, ki je ubila tolovajsko poveljnika. V tistem trenutku ga je nekdo s kopitom udaril po glavi, da je takoj pade mrtve.

Njegovega trupla niso hoteli izročiti obupani materi, niti groba ji niso hoteli pokazati. Sele neki tolovaj, ki se mu je to zagabilo, je drugo noč povedal, kje je grob.

Ko sta ga mati in sestra odkopali, se jima je odkril grozen prizor. Pokojnik je bil ves razrezan, čreva popolnoma izrezana, samo hrbtnica je držala telo skupaj.

Mati in sestra sta peljali truplo z izposojenim vozilom čez Pudob domov na pokopališče. Ko ju je zagledala tolovajska drhal, je besno planila nanji in ju opljuvala od vrha do tal. Posvki, ki so padale iz ust te podivjane drhali, ne moremo objaviti.

Ponoči 14. septembra so odpeljali iz Pudoba proti Snežniku šest legionarjev, ki so se bili podali. Priče so povedale, da so jih z avtomobilom pripeljali pred jamo Kozlevo (tri četrt ure nad graščino Snežnik) in jih tam s strel iz neznatno ranili in žive pometali v jamo. To so bili:

Petrič Jože z Vrhnike, Intihar Franc z Vrhnike, Kraševac Janez iz Dan, Tomažič Janez iz Kozariš, Vilko Bavec iz Kozariš in Mulc Janez iz Pudoba.

Bavec Vilko je skočil iz avta in se je na pobočju tik nad žrelom ujel za jelko. Toda vneti ubijalec ga je poskal z električno žarnico in ga nato s strelji prisilil, da je moral skočiti v jamo. Številne priče, ki so v Ljubljani, pripovedujejo o zadnjih urah Ivana Mulca tole:

Ljubezen do staršev po »novi zapovedi«

Mulc je pristopil k vaški straži, da reši življenje sebi in družini, kajti hišo so mu bili badogilevci zažgali. V njegovi vasi so badogilevci ubili 17 fantov in tudi njegovega sina. Zver v človeški podobi, njegova 17 letna hči Ivana, je pobegnila k tolovajem in prepustila očeta usodi. Leto dni je poškajala posteljo v vasi, da bo očeta sama ustrelila. Morda bi bila to nakano res izvršila, toda oče je bil skrit in so ga našli šele naslednji dan. Ko so ga našli, je pristopila k njemu, ga z desnico pobožala po licu in ga nagovorila:

»No, Rajdek, zdaj boš šel v smrt, ker si bil tako lepo priden!«

Oče ji je vprico vseh tolovajev pljunil v obraz, zato ga je dala še isti večer ubiti. Bandit »sodišč« je povedal, da so ji dali na izbiro, da očeta lahko reši, če hoče, ker nima moč nobenega posebnega greha nad seboj, toda ona je kot »šefinja« policije ponudbo odklonila. Ta ženska ima na vesti dvajset umorov.

Žrtve rdeče komisarke Ivane Mulc

Vrhovna policijska služba v Loški dolini je bila torej zaupana Ivani Mulc. Ta je ukazala ali sama prejela ter z avtomobilom odpeljala na Bloke dosti nedolžnih ljudi, ki so bili vsi ustreljeni. Med njimi so bili:

Albin Hauptman iz Dan, zapušča štiri nepreskrbljene otroke, njihovo mater je dne 2. IX. 1942 na pol ustrelil in živo sežgal tolovaj Cindrič iz Babnega polja.

Tome Franc iz Podloža, Tome Janez iz Podloža, Stanko Kodrca z Vrha, Jaka Petar (Peter Skala) s Stajerskega, Palčič Janez z Vrhnike, ki se je lani septembra rešil iz jame, ustreljen v roko. Vsi imenovani so bili odvedeni 18. septembra 1943 v Kočevje in 19. septembra pod noč zvezani odpeljani v Mozelj ter tam ustreljeni.

Dne 20. septembra sta bila ustreljena v Laščah blizu postaje brata Ivan in Beno Rožanc iz Loža. Njuno smrt je zahteval Ivan Hribar iz Loža, takrat poveljnik brigade, in baje tudi Strle Franc, čevljar iz Loža.

Konec septembra so bili prijeli: Kompoš Alojzij, star okrog 55 let, strojnik pri tiskarni Kovač v Starem trgu, Palčič Janez z Vrhnike, star 68 let, Mlakar Marija iz Pudoba, stara 40 let (dobila v jedi hudo pljučnico in so jo peljali v smrt z avtom pri vročini 40 stop. C.), Znidaršič Ivo iz Pudoba se je lani na pol ustreljen rešil smrti s potajitvijo. Vsi imenovani so bili ustreljeni med Starim trgom in Blokami. Njihovi grobovi še niso znani.

Dne 15. septembra je bil aretiran Almajer Janez iz Smarate in ustreljen oktobra na Mačkovecu.

Najbolj skrivnostna smrt je smrt Matevža Hribarja z Bloške police. Iz starostške ječe ga je Ivana Mulc izpustila, nad Ložem pa so ga njeni pomočniki ubili in zavlekli mrtvega v gozd.

Konec oktobra so bili na Mokrcu ustreljeni:

Kraševac Franc, Feliks in Stanko iz Dan (iz te rodbine je bilo v enem mesecu ubitih 5 bratov), Ravšelj Stane iz Nadleske, star 16 let, Kraševac Franc iz Kozariš, Sumrada Jože iz Kozariš, Pirc Franc iz Pudoba, Mlakar Anton iz Viševke, Prevec Viktor iz Viševke, Avsec Anton iz Viševke, Mlakar Valentin iz Mokra (22. X. 1943).

Kot mobiliziranci so bili ustreljeni:

Srpan Vinko iz Nadleske 28. sep. pri Rakeku, Baraga Alojzij iz Viševke 25. oktobra pri Zagi poleg Vrhnike, V Selščeku je konec oktobra ustrelil Ivan Tavčelj iz Starega trga Palčiča Franca in Jožeta z Vrha.

Ta Tavčelj je bil komandir čete v Loški brigadi. Zagrešil je do takrat po lastni izpovedi 19 umorov. Poročil se je bil s 25 let starejšo služkinjo, ker mu je dišal njen denar. Ker mu ga pa ni hotela izročiti, sta se po mesecu dni ločila. Poslej je živel najrazudanejši. Delal ni nikdar nič. Njegove družbe se je vsakdo izogibal. Bil je zasaden tudi pri sodomiji v hlevu Truden Marije iz Starega trga. Ta izvržek človeške družbe, najhitejši primer »novega človeka«, je ubil 19 ljudi, ker je bil komandir čete.

Najpodižji zločin so zagrešili komunisti nad Stanislavom Dolničarjem iz Smarate. Fant se je lanko leto vdal cesarski vojski. Bil je v internaciji do septembra. Ko se je vračal iz internacije, so ga na Primorskem mobilizirali. Njegovi tovariši pripovedujejo, da je imel fant nepremagljivo domotožje, zato je nepretrgoma prošil, naj ga izpuste vsaj za nekaj časa domov.

In kaj so naredili z njim »človekoljubi«? Blizu Postojne so ga ustrelili v glavo. Kroga je šla nad nosom v glavo in je v tliniku izstopila. Potem so sporočili domov, da je bil hudo ranjen. Nihče pa ni povedal, kdaj je dobil še strel v trebuh.

Truplo so pripeljali domov, niso pa ga pustili pregledati. Zakaj ne, že vedo! In mi tud!

500 Slovencev — 8 cesarskih Italijanov

Do sedaj je dokazano, da so komunisti zagrešili med prebivalci iz Loške doline 86 umorov, usoda 5 fantov pa je neznana, ker ni mogoče še ugotoviti kraja njihove smrti. Torej skupaj 91 žrtev. Od teh jih je bilo mučenih in razmesarjenih 25. Najmlajša žrtev je bila stara 16 let, najstarejša skoraj 70. Med njimi je bilo 7 mater in 4 dekleta. Le štirje so bili ubiti pri obrambi, vsi drugi so bili nasilno in zahrbtno, po mukah umorjeni. Samo dvajset jih je bilo ubitih od Slovencev nedomačinov, vse druge zločine so storili domači komunisti.

V imenu zločinskih rdeče pravice in zaradi komunističnega rovarjenja so morale dati nedolžne žrtve svoje življenje.

V Loški dolini je zaradi od komunistov spočete in narekovane politike nasilno iz-

gubilo življenje od srede oktobra 1941 pa do 17. novembra 1943 nad 500 ljudi, ali deset odstotkov vsega prebivalstva občine Stari trg.

Upoštevati je treba, da ta številka še daleč ni točna, ker mrtvih, ki so jih pozrili gozdovi, zdaj sploh še ni mogoče ugotoviti. Sodeč po zapuščenih hišah, je žrtev mnogo več, le grobov ne bo mogoče najti. A še ni konec klanja. Smrt kosti neusmiljeno vsaž dan po Notranjski! Slovenci bomo lahko srečni, če bo ostalo do konca vojne polovico notranjskega prebivalstva pri življenju!

Ljubljanski zločinci in podpihovalci, ki hujskajo naše ljudstvo iz tujine, si še misli ne morejo, kako strašno, divjaško je opustošena Notranjska! Iz vsake hiše zija groza, iz vsakega grma preži smrt, iz vsakega metra zemlje tuli grob, ni je pidi zemlje, ki bi ne bila okrvavljena s slovensko krvjo. Skoraj je ni hiše, ki bi ne imela vsaj ene mrtve žrtve, so pa take, ki imajo po 4, 5 ali celo po 6 ubitih svojcev. Zalosti, bede in strahote razdejanja ni mogoče opisati, to moraš sam videti. Potem boš šele spoznal, kaj je Notranjski prineslo rdeče »osvobojenje«.

Vsak dan slišimo po cestah in po uradih bedake, ki trdijo, da se je le OF borila proti badogilevcem. Ali veste, koliko smrtnih žrtev je imela cesarska Italija v Loški dolini? Ljudje so jih videli vsega skupaj osem mrtvih cesarskih vojščakov, po tolovajskih baharijah pa bi jih bilo 25.

25 proti 500! Ali vidite, kam bo ta boj privedel Slovence?

Škoda na narodnem imetju

Škodo, ki jo je utrpela od te jalove borbe Notranjska na premoženju, sploh ni mogoče oceniti.

V Loški dolini je okoli 400 poslopij, večinoma hiš, uničenih. V občini je okrog pet in dvajset vasi, toda je ni niti ene, v kateri ne bilo vsaj eno poslopje uničeno. Babno polje je 95% požgano, Babna polica popolnoma, Dol in Gor. Poljane popolnoma, Vrhnika več kot polovica, mesto Lož skoraj vse itd. V Grahovem je več kot polovica poslopij porušenih in razmazanih. V Cerknici je polovica hiš razbitih in požganih. Okoli Begun je vse obrobne vasi, same Begunje zelo poškodovane in požgane itd.

Kdo bi se navedel? Pojdi tja in pogled!

Koliko je trgovin uničenih, oplenjenih in požganih! Samo v starotški občini 13, v vseh notranjskih občinah pa več ko 50. Vsaka trgovina je imela blaga najmanj za 200.000 lir. Računajte — znaša najmanj deset milijonov lir!

Kdo bi mogel danes oceniti škodo zaradi odvzete živine, ukradenih živil, orodja, pohištva, denarja, z eno besedo vsega. Nekaterim posestnikom je ostala le še zemlja in pa na pol pokrito telo!

Kdo bi mogel oceniti še danes škodo zaradi nasilno posekanega gozda, pokradenega, požganega in segnetega lesa? Nihče! Kdor bo hotel samo Notranjsko gospodarsko urediti in obnoviti, bo potreboval težke milijone.

Kdo je povzročil vso to škodo? Komunisti!

Človek bi nazadnje mislil, kakšne mnogi so morale hrmeti po Loški dolini in po Notranjski, da je nastalo toliko škode? Zelo majhne! Iz vse Loške doline je bilo lani 164 starih tolovajev, živih in mrtvih. In ta peščica je z badogilevsko pomočjo ustrahovala Notranjce, ni pa storiila niti enega vojaškega dejanja po vsej Notranjski!

Letos so zmašili slavno Loško »brigado«, menda Hribarju na čast. Danes je ostalo od te slavne brigade le še ime. V piclih 14 dneh se je razletela na tisoč kosčkov.

Kdor pozna Notranjce, ta ve, da je Notranjec vse prej kot komunist. Komunistem je zanesla na Notranjsko le peščica lahkodelnikov. Prednjačile so samo nekatere vasi. Neki čevljar v Logatcu je sam pokvaril nad 15 svojih vajencev iz cerkniške, bloške in starotške občine. Vsi njegovi bivši vajenci so danes v hribih, večinoma kolovodje, ki imajo že mnogo umorov na vesti.

Taki posamezniki so si izsilili nekakšen vpliv v svoji vasi in ustvarjali pogoje in tla za širjenje komunizma.

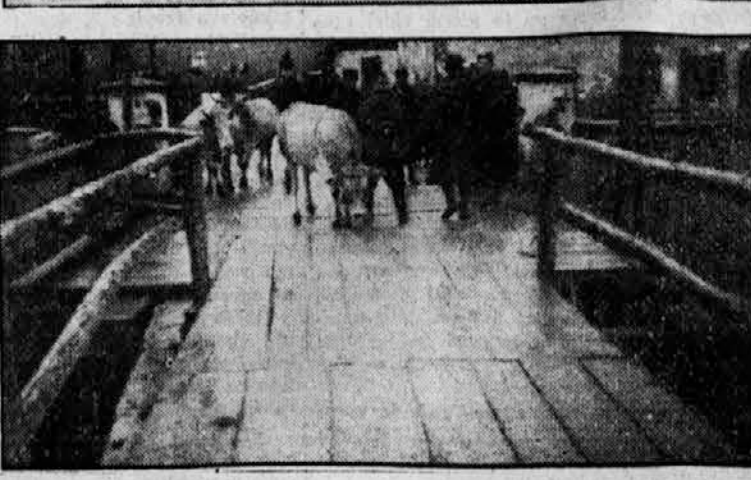
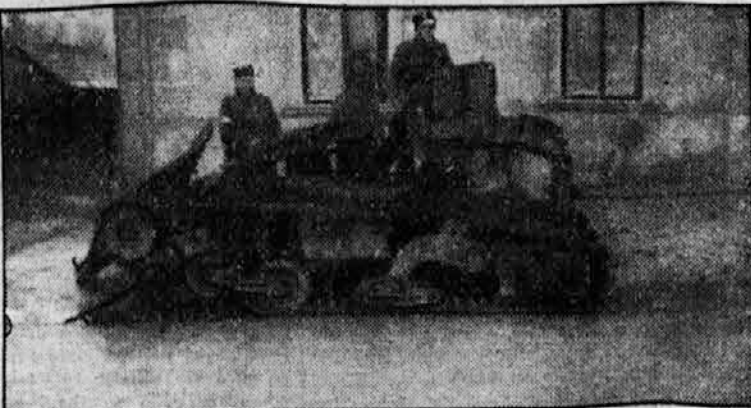
Take vasi so: Babno polje, Vrhnika, Podcerkev, Lož, Zirovnica, Steberk. Na Blokah Nova vas in nekatere obrobne vasi. Napuh in ošabnost sta poglala v komunistični tabor Rakek, ki je dal čez štirideset tolovajev že v začetku. Nerazumljivo pa je, zakaj so prav iz omenjenih vasi pribežali v Ljubljano vsi sumljivi tipi, ki so vedno vneto podpirali tolovaje in simpatizirali s komunisti. Se celo terenci so se zatekli na Rakek, v Logatec in v Ljubljano. Zakaj neki? Vohunstvo? Strahopetnost? Oboje je vredno kazni!

Seznam imamo!

SLEDOVI »OSVOBOJENJA« V KOSTANJEVCI NA DOLENJSKEM

Zgoraj: nekdanji prelepa, zdaj razdejana kola. Spodaj: uničen komunistični tank. V sredi: razbit, oskrunjen križ ob Krki. Desno zgoraj: ostanki badoljevske dediščine, ki komunistom ni prinesla sreče. Spodaj: vsakdanji prizor na mostu čez Krko: ljudje vodijo živino vsak večer na varno — pred »osvoboditelji«.

Savinkova primoj

18. maja 1906 so slovenski odprli prvi ruski državni zbor. Duma.

Ta dogodek je pomenil, da je v ruskem totem samostojstvu zmagal novi, svobodnejši duh. Od njega so si vsi obetali boljše čase za državo.

Prvi ruski parlament je takoj v začetku rodil ogromen naerč za prenosne. Toda prav to in pa dejstvo, da je bilo v njem polno nasprotij, si gibanj že ob začetku, mu je namenilo nagel konec.

Toda tega tedaj ni nihče slutil, zato so se po tem dogodku polegla vsa nasprotja in vse razburjenje, ki je leto dni pretresalo rusko javno in politično življenje. Nastopilo je nekako politično tizetje in premirje.

V tistih dneh se je tudi ruska socialna revolucionarna stranka sešla na prvi zbor in sklenila začasno ustaviti sileno nasilniško delo ter ublažiti. Ne zaradi tega, ker bi bila zadovoljna s tem, kar je nastalo, temveč zaradi tega, ker je hotela, da bi se ruske množice, ki so si od prve zarje, nastopile v ustanovitvi Dume, nad delom tega državnega zbora razočarale in bi bile potem še bolj za nasilen prevrat, kakor pa so bile poprej.

Edina izjema, ki so jo sklenili narediti pri tej ustavitvi vsega dela, je bilo nekaj atentatov, za katere so bile priprave že izvedene.

Sklenili so pa politično premirje, ki jim je prišlo ravno prav, saj so bili po razburjenjih in udarcih v zadnjih mesecih precej utrujeni in zdelani, porabiti za to, da bodo tehnolo ublažila in nasilja kar se da izpopolnila.

O tem in podobnem sta se pogovarjala Azev in Savinkov, ko sta se tiste dni sprehajala po helsinških ulicah.

Azev bi ne bilo prav, če bi prenehalo prav vse delo, zakaj potem bi se bil moral odpovedati zaslužku, ki mu ga je dajala policija, kateri ne bi imel ničesar poročati. Zaradi tega je vse napetost tako, kakor mu je kazalo, torej samo toliko nasilniškega delovanja, kolikor ga je potreboval on, da si je lahko privoščiti tako življenje kakor prej.

Savinkov je o teh rečeh premisljal dosti, pa si ni mogel priti na jasno. Povrh tega ga je pa razburjalo še nekaj drugega. Zapazil je bil namreč, da ga zasledujejo.

Ko sta nekega dne bila v Azevim v Petrogradu, mu je onl kar na lepem dejal: Odpotuj v Sebastopol. Treba je ubiti Čuhnjaka!

Savinkov mu je odgovoril, da predlog sprejme, pristavi pa je:

»Toda, ali je dovoljeno, nadaljevati z nasiljem, dokler zaseda Duma?»

Azev je vprašal:

»Kaj misliš o tem tle?»

Savinkov je odgovoril, da se mu zdi, da bi storili napak, če bi prenehali z atentati.

Azev je rekel:

»Tako mislim tudi jaz.»

Nekaj dni potem, ko je zbor stranke sklenil nehati z nasiljem, je Savinkov odpotoval v Sebastopol z nalogo, da bi ubil admiral Čuhnjaka, vrhovnega poveljnika ognjenega brodoma na Črnem morju. Na Čuhnjaka so imeli prevratniški plik, ker je z močno roko potlačil vstajo mornarjev v tamkajšnjih pristaniščih.

S Savinkovim je odšlo še nekaj tovarišev. V Harkovu je Savinkov opazil, da ga zasledujejo, in je odhod iz mesta pospešil. Prav tako se mu je zgodilo v Simferopolu.

25. maja je zjutraj dopotoval v Sebastopol. Ustavil se je v nekem hotelu ter se tam izkazal s ponarejenim potnim listom. Izdanim na ime podpolkovnika Demetrija Subotina.

Sklenili so, da bodo tako začeli admiral nadzorovati in zasledovati. Za začetek tega dela so določili 27. maj, ko so praznovali obletnico carjevega kronanja. Postavili bi se blizu cerkve svetega Vladimirja, kjer bi moral admiral pregledati čete sebastopolske vojske.

Ko je Savinkov med slovesnostjo hodil po sprehajališču, je nenadno zaslišal močan hrusec ter videl, da ljudje teka po cestah. Pospešil je korak ter se naglo vrnil v hotel.

Ko pa je ondi zavil po stopnicah, je začutil, da ga je nekdo od zadaj pograbil za roke. Kakor bi mignili, je bila hotelska veža polna vojakov z nasajenimi bodali.

Vojski so ga obdali, častnik, ki jih je vodil, pa mu je nameril na prsi samokres. Nekaj minut zatem je bil Savinkov že pod ključem v celici sebastopolske trdnjave. Tudi njegove tovariše so vse prišli.

Savinkov je bil prišel v Sebastopol, ne da bi bil vedel, da krajevna skupina nasilnikov pripravlja atentat na generala Nepljeva. Tega naj bi ubili med vojaško paradno.

Hrušč, ki ga je Savinkov slišal, ko se je sprehajal po cestah, je bil od poka bombe, katero je vrzel tovariš Makarov, zdaj njegov sosed v celi. Bomba je padla v sredo množice, ubila šest ljudi, ranila jih pa sedem in trideset.

Savinkov in tovariši so policiji povedali napačna imena ter odklonili sileno izjavo. Na zapoved poveljnika vojskih sil v Odosu so jih postavili pred vojno sodišče. Obtoženi so bili članstva v skrivni združbi in pa, da so poskušali okražati življenje generala Nepljeva — čeprav v resnici na to niso niti mislili.

Savinkova so tudi obtožili, da je šestnajstletnega Makarova, katerega niti poznal ni, spravil na pot zločina. Dolžili so ga tudi, da je atentat zasnoval in pripravil on.

23. maja je svojemu odvetniku povedal pravno ime ter ga prosil, naj brzojavi njegovi materi in ženi.

Zenski sta takoj dopotovali v Odoso, toda razpravo na določen dan ni bilo. Odložili so jo na nedoločen čas.

Razlog za odložitve je bil v tem, da je na večer pred razpravo policija doznala, kakor je Makarov v resnici tuc, in pa, koliko je star. Ker je bil nedoleten, in pa, moralo sediti okoližno sodišče v Simferopolu.

Toda za Savinkova položaj zdaj ni bil nič bolj rožnat. Ni imel več ničesar upati. Bil je v rokah oblasti.

»Bojni odsek« je s tem izgubil svojega drugega poveljnika. Azev je svoj dolg policijski poplačal z vsemi obrestmi, saj ji je izročil morda najnevarnejšega in najbolj blaznega človeka med vso prevratniško tolpo.

Medtem pa so bili Duma po nekaj burlih sejah razpustili. Po državi, ki je dle prvega državnega zbora spremljala z živim zanimanjem, se je spet začelo razburjenje in neredi.

G. Pevsneri

Dvojno življenje Evna Azeva

23

Novi ministrski predsednik Stolpina je izdal stroge ukrepe za potlačanje nemirov, kar je nezadovoljstvo še povečalo.

Osrednji odbor revolucionarne stranke je zdaj uradno razglasil, da začenja spet z nasiljem in s poboji posamič ter v množicah.

Ta razglas je rodil sadove takoj: vsepovsod so rasle teroristične skupine, ki niso delale samo atentatov na zastopnike vlade, temveč so začele tudi z obsejnim razlaševanjem in jemanjem zasebne lastnine v korist ljudstva, kakor so dejali. To ni bilo drugega kakor ropanje, ki so ga nasilniki izvajali z orožjem v roki.

Edina revolucionarna skupina, ki je zdaj držala roke križem, je bil »bojni odsek«.

Kako se je moglo to zgoditi?

To dejstvo je treba pripisovati najprej temu, da je šel s poti Savinkov, ki je bil duša vsega »bojnega odseka«, potem pa temu, da je Azev imel pri policiji zdaj nov, drugačen položaj.

Vodstvo ruske vlade je, kakor smo dejali, prevzel Peter Stolpina. Ta človek je rasel in napredoval v krogu petrogradskega uradništva. Ko je prišel na oblast, je sklenil, da bo z vsemi sredstvi in z največjo odločnostjo zadušil vsak prevratni nastop.

Polkovnik Gerasimov, načelnik Obrane, je bil tisti mož, katerega je novi predsednik ruske vlade mislil porabiti za dosego svojega cilja.

Stolpinau je bilo pred vsem nujno potrebno, da bi bil natančno poučen o vsem, kar se je godilo v političnih krogih Dume, zlasti pa med revolucionarji.

Pri tem bi mu nihče ne mogel toliko pomagati in koristiti kakor Gerasimov, načelnik skrivne politične policije v Petrogradu, s katerim sta bila prava prijatelja. Zaradi tega se je Stolpina začel zanimati zanj, mu pomagati, ga podpirati. Dal mu je tudi popolno samostojnost, tako da ni bil v ničemer podrejen splošni policiji.

Aleksander Vasiljevič Gerasimov je bil prej načelnik Obrane v Harkovu. Leta 1905 ga je Lopuhin, tedanji načelnik carske policije, imenoval za poglavarja Obrane v Petrogradu.

Ko so Lopuhina odpustili in na njegovo mesto poklicali Raskovskega, je bilo Gerasimovu malo neprijetno, ker se ni strinjal z načeli svojega novega predstojnika in ker tudi ni prav dosti zaupal njegovim sposobnostim. Prišlo je do trenj, toda ko je prevzel oblast Stolpina, se je Gerasimov kar na lepem znašel v boljšem položaju kakor pa Raskovski in je videl, da ima pred njim veliko prednost.

Gerasimov je vedno z vsem ognjem in prepričanjem zagovarjal sistem tajnih agentov. Vedno je skrbel, da je v sleherni politični stranki in v vsaki nasilniški skupini imel svoje zaupnike ter ogleduhe, s pomočjo katerih mu je bilo mogoče vedeti za večino vsega, kar so pripravljale ter o pravem času preprečile atentate s tem, da je posegel vmeš, kadar je bilo treba.

Preprečevanje atentate tako, da je dal prijeti tiste ljudi, ki so imeli nalogo, da jih izvedejo.

Toda navsezadnje se je le moral prepričati, da ima ta način svoje slabe strani in da ne doseže vedno pravega namena. Komaj je namreč polovili in pozapril poglavarje ene skupine, je takoj nastopila druga, še močnejša, ki je po navadi precej časa uživala na to ugodnost, da je bila dočasno nepoznana. Konec koncev je Ohrana od tega sama imela več škode kakor pa prevratniki.

Poleg tega so se zaupniki in oglednike dobivali po večini med prijatelji in najbližji somišljeniki pravih poglavarjev in voditeljev te ali one skupine, nikoli pa med poglavarji samimi. Zaradi tega niso ti policijski zaupniki mogli vedeti in zvesti prav vsega in tako je bila njihova koristnost kolikor toliko omejena.

Ko je Gerasimov prevzel vodstvo Obrane v Petrogradu, je usoda, ki sta jo doživela pop Geron in pa Tatarov, policijske zaupnike prestrašila. Zaradi tega policija skoraj ni mogla dobiti novih ljudi.

Bilo je torej potrebno, da dosedanjí način spremene.

Gerasimova je pogovor, ki ga je imel z Azevim, potrdil v tem prepričanju. Sklenil je, da bo uveljavil svoj načrt.

Podatki, ki mu jih je preskrboval Azev, so se vedno izkazali za točne in važne. Gerasimov je sklenil, da se bo s to okolščino okoristil.

Zdaj zanj najbrž ni bilo več skrivnost, da je Azev član »bojnega odseka« socialne revolucionarne stranke, to je član najstrašnejše nasilniške ustanove, ki jih je Rusija poznala. To prepričanje se mu je lahko utrdilo zlasti po atentatu na Dubasova.

Po drugi strani pa je Azev te kratke mesece, kar sta se bila prvič videla, bil do njega zelo zaupljiv in odkritosrčen.

Po pripovedovanju Gerasimova samega — ta je pozneje v tujini spisal in izdal obsežne spomine — so stvari potekale takole: Gerasimov je nekega večera povabil Azeva na čaj k sebi na dom. Ko je poglavar poklenih revolucionarjev prišel kot gost k poglavarju carske politične policije, ga je tak kar meni nič tebi nič naravnost vprašal: »Povejte mi, Evgenij Filipovič, kdo pa je ta Ivan Nikolajevič, o katerem pravijo, kakor slišim, da je eden najpomembnejših in najbolj vplivnih voditeljev in socialno revolucionarni stranki?«

Azeva vprašanje ni spravilo prav nič v zadrego. Ne da bi bil glas tudi za spoznanje spremenil, je odgovoril:

»I saj ga poznate sami. Ivan Nikolajevič sem jaz!«

Gerasimov je to odkritost zval prav centi. Razumel je, da je Azev človek, kakršnega potrebuje, in je vse svoje upe zdal nanj.

Ko je dosti let pozneje pisal o Azevu, je lahko izrekel naslednje trditve: »Za to dobo — od leta 1906—1908 — prevzemam odgovornost za vse, kar je Azev počel, jaz. Upam si celo trditi, da me Azev ni varal in da o provokacijah ne more biti govora.«

Glede tega poslednjega — in morda tudi glode česa drugega — je Gerasimov imel

prav. Provokacija je beseda, ki ni primerna za označevanje novega političskega udeleževanja, s katerim se je Azev bavil sedaj. Prava beseda bi bila sabotaža.

Ministrski predsednik Stolpina, ki je imel neprenehoma prilično, da se je prepričeval, kako dragoceno je za policijo delo Evna Azeva, je načrt Gerasimovu odobril in mu dal vso oblast.

Po tem načrtu naj bi Azev ohranil mesto, ki ga je imel v osrednjem odboru socialne revolucionarne stranke ter v njenem »bojnem odseku«. Storit bi moral vse, da to mesto obdrži. Ohrana bi mu na vse kriplice pomagala ter ukrenila prav vse, da bi zvezo in odnosaj med njo in med velikim revolucionarnjem Azevim ostale skrite.

Azev je dobil dovoljenje, da je lahko prihajal v skrivno stanovanje, ki ga je imel Gerasimov najetega pod napačnim imenom in za katerega so vedeli le trije ali štiri ljudje.

Tam sta se Azev in Gerasimov lahko sešla vsak trenutek.

Policija je Azevu zvišala plačo na tisoč rubljev mesečno. — Poleg tega je dobival še posebe vse potnine, dnevnice itd.

Naloga, ki jo je Azev dobil od policije, je bila, da je preskrboval poročila in podatke samo o najpomembnejših zadevah v stranki, o delu osrednjega odbora, o njegovih sejah, o njegovih sklepih, o njegovih načrtih, zlasti pa o »bojnem odseku«, za čigar delo in nastope je Azev, voditelj teroristov, odgovarjal Gerasimovu, njegovemu glavnemu sovražniku in preganjalcu!

Azev je policiji služil tako dobro in delal tako izvrstno, da je Stolpina bil sproti in o pravem času obveščen o vsaki reči.

Minister je večkrat izrekel željo, da bi tega slajnega sodelavca osebnó spoznal, toda Gerasimov se je skrbno ogibal, da bi ga seznanil z njim. Nikoli pa ni pozabil Stolpina povedati, kako sodi o političnem položaju in o raznih važnih državnih vprašanjih Azev. Obveščal je predsednika vlade tudi o tem, kaj meni poglavar nasilnikov o ukrepih, ki jih misli izdati vlada proti njim, o tem, koliko bodo ti ukrepi uspešni in pa, kaj bi bilo po njegovem prav, da bi vlada storila za pobijanje revolucionarnega gibanja.

Tako je terorist Azev prav v kratkem postal zaupni svetovalec tiste vlade, o kateri je pri revolucionarjih govorili, da jo je treba pobiti, in je sestavljal tudi načrte za to.

Azevjev nasvet in sodbe so bile ministrskemu predsedniku posebno koristne, kadar je izbiral nove člane za državni zbor, in pa tedaj, ko je načel vprašanje o rešitvi črnega vprašanja v Rusiji.

Toda najvažnejša naloga, ki jo je Gerasimov s Stolpinovim dovoljenjem zaupal Azevu, je bil boj zoper terorizem in teroriste. Ta boj je s policijskim denarjem vodil poglavar teroristov sam, tisti, ki je v stranki užival največji ugled, prav zaradi svojih nasilniških dejanj in umorov, katere je pripravil.

Azev za nobeno ceno ni smel zapustiti »bojnega odseka« ali ga zanemarjati. Nasprotno, moral se je brigati zanj vsaj tako kakor prejšnje čase in njegovo delo uravnati natančno po načrtu za sabotažo, katerega sta sestavila in dobro premislila z Gerasimovim, načelnikom carske politične policije.

»Bojni odsek« naj bi po tem načrtu delal in mikal gorak prej. Njegovi člani so lahko potovali in se gibali, kakor so hoteli.

Dogovorila sta se celo, da bo Gerasimov sam preskrbel vse potrebne liste in dokumente,

ki so jih člani revolucionarnega »bojnega odseka« potrebovali za nemoteno gibanje po državi.

Teroristi naj bi se naprej pripravljali atentate in si na vse kriplice prizadevali, da bi jih tudi izvedli.

Vodil bi pa vse skupaj seveda Azev in stvari uravnaval tako, da bi se nasilniki sečasoma zaradi prehudih žrtvev prepričali, da je s terorizmom konec, da vlada pozna vse njihove zvišaje in načine ter da zna vse njihove načrte preprečiti.

Na Azeva pa ne bi zaradi vsega tega zaviralnega, policiji služnega dela smel pasiti niti najmanjši sum.

Azev je šel takoj na delo.

Zbral je stare bojovniške tovariše, dobil še noyih in jim predlagal, da bi ubili njegovega novega pokrovitelja in prijatelja Stolpina. Tega so revolucionarji nekaj časa sem najboljši sovražili.

Azev je atentat prav dobro pripravil in napregel zanj vse svoje dolgoletne atentatorske in ubijalske skušnje.

Tudi Gerasimov je po svoji strani naredil vse, da bi bila stvar kar moč dobro in zvitó pripravljena.

Če sta se za to delo združila dva tako prebrisaná in skušena človeka, kakor je bil dolgoletni vodja ruskih teroristov in pa dolgoletni vodja carske politične policije, potem je jasno, da je atentat bil zasnovan in pripravljen mojstrsko.

Ko je bil načrt do zadnje podrobnosti izdelan, sta ga Azev in Gerasimov pokazala še »žrtvi«, ministrskemu predsedniku Stolpina, da bi ga pregledal in potrdil.

Stolpina se je bal, da ne bi na kako podrobnost pozabila. Ker je šlo za njegovo kožo, je hotel imeti od Gerasimova jasnih poročtev. Potrdil je načrt šele tedaj, ko mu je Gerasimov dejal, da bo on, načelnik policije, sam nadzoroval priprave za atentat in njegovo izvedbo!

Priprave so se torej začele.

Teroristi so prišli v Petrograd, se zatekli v »zarotniška« stanovanja, kupili konje in kočije, se preoblekli v pocestne prodajalce in podobno.

Toda nadzorstvo nad Stolpinom in njegovo zasledovanje ni rodilo nič uspeha. Podatki, ki jih je o ministrovem gibanju dajal Azev, so bili vedno napačni in nasilniki so čakali vedno tam, kjer bi ne smeli.

Med tem je pa denar konpel, zakaj taki atentati so bili draga reč. Blagajna »bojnega odseka« si je bila sicer z »razlastitvami« opomogla, toda ne tako, da bi je tako zapravljanje ne bilo kaj kmalu izpraznilo.

Načrt, ki sta ga bila za ta atentat sestavila Azev in Gerasimov, je določal tudi to. Načelnik Obrane je včasih zatislil okoli tudi nad to ali ono »razlastitvijo«, saj je vedel, da bo konec koncev tudi ta ukraden denar ostal doma, to je, pri Azevu. To je po njegovem bil drug uspešen način za zviranje revolucionarnega dela.

Azevu je tudi vedno svetoval, naj si temeljito privoščijo tudi blagajno »bojnega odseka«. Ta nasvet je bil seveda odveč, saj je Azev sam vedel, kako je s temi rečmi.

Ko je zasledovanje Stolpina doseglo vršek, so teroristi na lepem zapazili tu pa tam agente Obrane. Policija je te nastavljala zato, da bi jih opasila. To se ji je posrežilo, zakaj revolucionarji so, potem ko so to doznali, začeli postajati nemirni.

Ko so o tem obvestili Azeva, je ta začel kazati zaskrbljen obraz in trditi, da so pač težave in da po starih načelih zdaj ne bo več šlo. Policija zdaj že ve, kako teroristi delajo, treba bo torej izmisлити si kaj novega.

Nasilniki, ki so bili v začetku za načrt in za umor zelo navdušeni, so zdaj izgubili pogum ter načrt opustili v prepričanju, da so storili vse, kar je bilo v njihovih močeh, pa ima vendarle Azev s svojimi pomislimi prav.

Po tem neuspehu za teroriste, pa uspehu zase je Azev odpotoval na Flisko, da bi se oddahnil od napora, ki mu jih je nalagalo to dvojno važno delo.

Tam pa je zvedel novico, ki ga je do dna duše vznemirila. Dobil je namreč poročilo, da je grupa teroristov dne 23. avgusta naredila atentat na Stolpina ter z bombami skoraj docela uničila vilo, v kateri je minister stanoval. Ubilih je bilo dva in trideset ljudi, ranjenih pa več ko dvajset.

Ta atentat so organizirali drugi ljudje. Bili so to tako imenovani maksimalisti.

Maksimalisti so bili ena izmed ločin, ki so nastale v socialno revolucionarni stranki po letu 1905. Bile so v nasprotju s glavnim odborom stranke, češ da je njegov delovni program premajhen in zahteve preskromne.

Najvažnejši med temi skupinami in ločinami so bili maksimalisti. Ti so se bili po prvem obnem zboru stranke ocepili ter si ustanovili svoj »bojni odsek«. Ta je zabogatel s tem, da je napadel in izprol Vza-jemno kreditno družbo v Moskvi, potem pa je začel sam pripravljati atentate.

V juliju je pripravil napad na Stolpina. Da bi preprečil morebitni poseg policije v priprave, je naročil svojem članu Salomonu Ryssu, naj stopi v zvezo s policijo ter ji o pripravah za atentat daje napačne podatke.

Ker sta si v Petrogradu Ohrana in pa redna policija bili v nasprotju in je bilo med njima tekmovanje, katere se bo bolje izkazala, se je maksimalistom ta zvišča posrečila, saj je policija takoj hlastala po obvestilih, ki jih ji je nosil Ryss.

Zdi se tudi, da je Ryss, kateremu so prevratniki rekli Mortimer, pri tej priliki zvedel, da Azev sodeluje za Ohrano.

25. avgusta je minister Stolpina v svoji villi priredil sprejem. K sprejemu sta šla tudi dva člana maksimalistov z neko žensko. Prihajali so se tja v razkošni kočiji. Eden od morilcev je bil v uniformi orožniškega častnika, drugi v meščanski obleki.

Posrečilo se jim je nemoteno priti v prednjo sobo. Tam pa je neki agent Obrane opazil, da ima častnik ponarejeno brado. Zagnal je hrusec.

Častnikova pajdaša sta zdaj vrgla bombe, ki so ubile tudi vse tri morilce. En ministrov sin je bil ranjen, Stolpina samemu pa se ni zgodilo nič.

Maksimalisti so načine za politično nasilje in umore izpopolnili in jih naredili še strašnejše. V tem jih ni vse do najnovejših časov, do revolucije v Španiji in drugod, prekosil nihče. Zanje je politični umor postal obrt, ki ne pozna nobene odpovedi ali žrtve.

Majhna skupina teh morilcev je ubijala policijske uslužbence in druge ljudi, ki jim niso bili po volji, »razlaševala« male trgovce, branjeve in tiste, ki niso imeli možnosti, da bi se branili.

Ta skupina je s svojim delom politični terorizem priskrtila prav vsem slojem prebivalstva in vsem strankam. Celotni revolucionarji in boljševiki, sami pokleni teroristi, so, zaradi divjanja maksimalistov dajali izjave, v katerih so se otresali zveza z njimi ter skušali zagovarjati »čiste« terorizem.

Komaj je Azev zvedel za ta atentat, se je prestrašil. Zdelo se mu je, da bo njegov kruhohodalec Gerasimov začel dvomiti v njegovo odkritostnost.

Zaradi tega si je skušal pomagati s tem, da je v osrednjem odboru svoje stranke dal izglasovati slovesno izjavo, da »bojni odsek« socialnih revolucionarjev ni imel pri tem atentatu nič posla, da ga obsoja, kakor obsoja tudi načln, po katerem so za izvedili, ker ta način nasprotuje moralnim načelom socialnih revolucionarjev!

ALKO
BELIN:

O oslu, ki gre enkrat na led...

Sredi vasi je prebival lep osel. Prav nič tak ni bil, kakor so njegovi sovrasniki. Bil je pameten in miren, in če bi bili vsi taki, ne bi njihov rod nikdar prišel v pregovor. Morda so ga pa prav zaradi tega imele druge živali za norčaka.

Nekoč so se zmenili mačka, pes in lisica, da si ga bodo nekoliko privoščili.

Bilo je pozimi. Prav na koncu vasi, kjer je bilo polje veliko jezero, se je izgubljala v daljavo velikanska ledena plošča. Noben osel ali konj, sploh kar je bilo koptarjev, si ni upal preko zmrazjenega jezera, in pravili so, da je osel Dolgouhec, ki je neke zime mislil iti preko jezera, poginil prav na pol poti. Ni mogel ne naprej ne nazaj, tako mu je drselo pod kopiti. Sicer pa tudi druge živali niso kaj rade hodile po ledeni skorji. Edino star medved se je zakopal sredi ledene plošče v kup snega.

Nekoga dne so prišli vsi trije prijatelji pes, mačka in lisica k oslu na dom.

»Bog daj, botele! je prijazno začela lisica in pomežiknila onima dvema.

»O! Kaj pa bo dobrega, teta? se je oglašil iz kota osel in jih začuden gledal.

»Ah! Kar tako mimo smo šli, pa smo rekli, da te bomo malo obiskali, ko ves dan prečepiš v hiši. Tako smo trudni! Več, bili smo sredi jezera in medved, ki ima tam svoj brolg, nas je tako pogostil, da smo komaj prišli nazaj. Pravi, da bo odslej vsakdo, ki bo prišel do njega, dobil mastno pečenko v dar.«

»Kaj mislite, da res?«

»Seveda! Tudi mi smo jo dobili, pa še kakšno je lagal pes.

»Dobra je bila! si je mačka obliznila tace. »Če misliš kaj dobiti, pa pojdi danes ponoči, ko bo svetila luna.«

Kmalu so se poslovili in mladi osel, ki še ni poznal življenja in zvestosti živali, se je brž prišel pripravljati na pot. Ko je pad

Vse, samo vdati se ne!

Kočevski junaki in ranjenci pripovedujejo o svojem boju, veliki zmagi in trdni volji

Ljubljana 22. decembra.

Na dan slovesnega pokopa kočevskih junakov sem jih spet srečal. Z mirnim korakom so s svojimi častniki: stotnikom Rupnikom Vuletom, poveljnikom njihovega bataljona, poročniki Jakšem, Sabičem in Kužnikom korakali za kramami 34 svojih zvestih tovarišev, ki so jih desetletja spremljali na njihovi poslednji poti po ljubljanskih ulicah na novo, najčistejšo spominsko mesto v domovini, na Ljubljanski grad.

Na Kongresnem trgu so pred tisoči ljudstva spregovorili po svojem poveljniku Sabiču poslovinne besede padlim tovarišem ter se jim zahvalili za tovarištvo, zvesto službo in žrtve.

Mrtvi junaki, v zbor! Vera v Boga vas je vodila v boj, ljubezen do njega pa vas je pripeljala k Njemu. Tovariši, naš boj še ni končan! Mrtvi junaki, s svojo prošnjo pri Bogu nas podpirajte v tem boju do zmage!

To je bila poslovinna beseda kočevskih junakov.

Ob svitu plamenic, ki so jih domobranci prinesli na Orlov vrh, sem spet gledal njihove resne obraze. Se vse bolj zamišljeni so bili ko takrat, ko sem po izdajstvu slovenskih komunistov šel z njimi na pot iz Novega mesta proti Dolenji Strazi in potem čez Gorjance.

Umirjenost, tista umirjenost, ki nam je že v Marševi vasi, v Kostanjevici in v Krški dolini bila pobuda in poročilo za zmago, se je zrcalila na njihovih obrazih.

Padli so častni strel in padale so grude na krste. Ljudstvo je grob zasulo z venceli, dekleta so prinesla na tisoče nageljnove, rožmarina in roženkavta.

Mrak je legal na sveže grobove, ko so se poslednjič poslovinili od mrtvih tovarišev. Le za nekaj trenutkov sem stopil z njimi, da sem jih pozdravil.

Spominjali smo se pokojnih.

»Najboljše smo izgubili«

mi je dejal poročnik Jakš.

Piuli Peter iz Ihana, Golobič Slavko iz Ledce vasi pri St. Jerneju, Bakšič Alojzij iz Rake, Vrtičič Franc iz Pristavice, Sevek Franc iz St. Ruperta, Vide Jože iz Dol. Stare vasi pri St. Jerneju, Miklič Franc iz Hedenja pri Skočjanu, Kordan Vladimir iz Dol pri Prevaljah, Pavlin Jože z Brezovice pri Sent Jerneju in Spilner Ivan iz Zvabovca, to so fantje, ki so bili vajeni hoditi za plugom in brazdati ledino, pa so bili prav zaradi tega pripravljeni umreti za to zemljo.

Potem mi je govoril o Murnu Janezu iz Dol pri Stopičah, Spiljarju Jožetu iz Vrhpolja pri St. Jerneju, Novaku Alojziju iz Skočjana, Gregarju Dragu z Rakovnika, Raheljcu Ignaciju od Sv. Jakoba pri St. Jerneju, Urbančicu Francu iz Sevnice in Skodi Francu iz Velike Loke.

Fantje so se spominjali svojih. Vsakdo je znal povedati kaj o pokojnih tovariših. Spominjali so se Zupana Janeza iz Javorovice pri St. Jerneju, Kordana Antona iz Dol pri Prevaljah, Sketja Janeza iz Gradišča pri St. Jerneju, Jurečiča Francisa z Starega gradu pri Sv. Križu, Skoda Evgena z Cateza, Sevnika Alojzija z Vrhpolja, Gregorica Ignacija, Hočevarja iz Smalčje vasi, Kastelica Antona iz Sv. Jošta, Sintiča Jožeta iz Osterca pri Kostanjevici, Culnika Antona iz Groblja pri St. Jerneju, Blaznika Leopolda iz Mokronoga, Skolja Antona iz Zabukovja pri Sent Rupertu, Kastelica Vinka iz Vodic pri Sv. Križu in Gorjupa Janeza z Zalostne gore pri Mokronogu.

Vsaška med njimi smo poznali, je nadaljeval poročnik Sabič. »Bili so sami verni in slovensko zavedni kmečki fantje. Vse njihovo življenje je bilo le delo za rodni dom in svoje, sama ljubezen in odpuščanje. Zato so dolgo trpeli, četudi so jim pobijali njihove drage. Šele ko je bilo trpljenje čez mero in so jih komunisti sami prisilili, da so v obrambo prišli za orožje, so šli v boj.

Ta boj še ni končan. Naše vrste so še bolj strnjene, naša volja za boj in zmago še močnejša in trdnjša.

Trdno so mi stislili roko, ko smo se poslovili.

Primorci! - Goričani!

GLEDE ČASOPISOV

»Slovenec«, »Slovenski dom«, »Domoljub«, »Bogoljub«, ki vam zopet lahko prihajajo v roke, vas najlepše prosimo, da nam sporočite, če jih prejimate oziroma, da nam sporočite, kdaj jih prejmete, ali jih dobivate v neredu oziroma prepozno. Pišite na upravo »Slovenec«, Kopitarjeva ulica 6, Ljubljana.

SLOVENCEV KOLEDAR

Znano vam je že od prejšnjih let, da lastništvo »Slovenca«, »Slovenskega doma«, »Domoljuba« in »Bogoljuba« ter »Slovenčeve knjižnice« in »Sveta« izda vsako leto najlepši slovenski koledar Slovenčev koledar. Tudi letos je že izšel v posebno lepi opremi in z nenavadno bogato vsebino. Je gotovo to najlepša in najzanimivejša knjiga na našem knjižničnem trgu. Koledar je neka knjižnena knjiga za redne zveste naročnike naših listov. Kajti le ti ga dobivajo po posebno nižji ceni. Letos je za vse naročnike gori omenjenih listov in knjižnih zbirka cena koledarja 25 lir, za vse druge pa 40 lir.

SLOVENCEVA KNJIŽNICA

Tudi to že mnogi veste, da izhaja v naši založbi Slovenčeva knjižnica, ki se je silno razširila med vsemi Slovenci. Vsak mesec izidejo 3 knjige, na leto torej 36. Broširane knjige so za naročnike le po 8 lir. Vsakdo se lahko naroči na 36 knjig letno ali pa le na 24 knjig letno. Naročniki na 36 knjig letno dobe na koncu 2 lepi nagradni knjigi, naroč-

V krogu kočevskih junakov

Clovek rad pride med take fante, kakor so kočevski junaki. Obiskal sem jih v njihovem začasnem domovanju v Ljubljani ter se za nekaj uric ponudil med njimi. Vse drugačno sliko dobim o trpljenju našega ljudstva na deželi, če poslušam take fante in moče, ko ti pripovedujejo.

Vodnik Miha me je najprej dražil, da je skušal mojo radovednost, potem pa je začel pripovedovati:

»... Bil sem že v mnogih bojih, kjer je bil sovražnik močnejši po številu, vendar tako silne reči še nisem doživel. Spominim se, ko mi je nekdo dejal med borbo: »Če bom preživel Kočevje, bom še dolgo živel!« — G. urednik, zamislite si človeka, ki je naredil križ čez življenje, pa ni bil obupal ali zblazel, marveč je odvrnil sebe in vsakdanjost, da je ostal samo ožen in ideja. Taki smo bili mi. Ni nam bilo več mar življenja, ker smo ga že izgubili. Tako smo vsaj mislili. Največji greh pa se nam je zdela misel, da bi se vdali drhali, ki je rjela na nas.

Pa sem ga vprašal o napadu in s kakšnimi občutki so sprejeli boj.

»Jaz sem bil s 30 domobranci na bloku Mahovniku pri gostilni Crna vrana. Poleg teh sem imel tudi nekaj vojakov na železniški postaji in pri tovarni.

»Nič ne mislim, vem da bo«

Ves teden in dalje so prihajala poročila po domačinih: v Danah 3 brigade — napad na Kočevje — 3. 5. brigad in povsod na koncu besede o napadih in... Bog ve kaj! Malo nam je vse to dražilo živce in domišljijo, a sicer smo mirno pričakovali dogodkov. Ves teden mi je vsak večer dežurni javljal: »Močne detonacije v smeri Ribnice.

V četrtek zvečer, dve uri pred napadom, me vprašajo s poveljstva po telefonu: »Kaj mislite, bo napad ali ga ne bo?« Odgovoril sem:

»Nič ne mislim, ampak vem, da napad bo.«

»Tedad pa se dobro držite!«

»Razumem!«

Komaj sem zaprl telefon, mi že javijo, da se komunisti bližajo v kolonah naših postojanki. Takoj sem zapovedal, da gredo vsi na položaje in pustijo tolpe v neposredno bližino; sam pa sem opazoval z balkona. Ko so bili že pri žici, zapovem — ogenj!

Is pušk, strojne in minometov je zagorelo na komuniste, da so se zvižali kakor črvi. Zdelo se mi je, da je angel z gorečim mečem stopil med nas in pohodil rdečo pošast.

Vsak moj fant se mi je zdel poveljčana kazen. Nikjer ni bilo nič strahu podobnega, vsak je bil lev.

Najemu nenadnemu ognju je odgovorilo razdijano streljanje tolpe, vendar tako brez cilja, da so se začeli fantje norčevati.

Najbolje mi je ostal v spominu J. T., ki je stal poleg mene na balkonu in kričal, ne da bi se bil zmenil za komunistične krogle:

»Komunisti, valpti, naprej, že ves teden vas čakamo. Boste saj videli, kaj imamo za vas pripravljeno!«

Kletve in bogokletja so žalila svetlo noč. Tedaj me je prešinila misel: »Če vi preklinjate Boga in Marijo, potem bosta pomagala nam in vi boste premagani.« Tako trdno sem verjel v ta preprosti sklep, da se mi je na mah zvedrilo v duši in vse le slutnje so me zapustile.

Ker so bili komunisti prvič tako kruto odbiti, so se dolgo pripravljali na drug napad. A vse zaman. Jeklena volja fantov jim je zapirala pot. Tako smo se pet ur borili z vso »Tomšičevo brigado«.

Tedad dobim povelje: umik v mesto.

Četudi smo bili obkoljeni, smo prišli v mesto brez vsake izgube. Tudi vse strelivo in živež smo odnesli.

Sicer pa ni čudno, saj sem imel fante, ki so zares junaki: Salehar, Jakš, Kirn, Krhin, Grm, Hočevar, Vovk, Pungercar, Virant in drugi.

»Grad smo doleteli za zadnje zavetišče. Sedaj pride na vrsto drugo poglavje, ki bi ga lahko imenoval najhujše poglavje kočevskega boja — poulični boj.

Z ramo ob rami

Jaz sem bil odrejen onstran Rinze k kopališču. Tu nisem mogel več držati zveze z vsemi fanti, ker smo bili v vsaki ulici ali kakih luknji po eden ali dva. Zato nisem bil toliko gotov kakor prej na postojanki.

Tu sem se boril z nemškimi vojakom ramo ob rami in reči moram, da je nemški vojak bojni tovariš, da ga takega ni. Nisem naredil koraka naprej, da ne bi šel on za mano in njegova strojnica je sekala v tolpe, četudi so se skrivale za vrati po hlevih in hišah.

Cepela sva v zelo kočljivem položaju: iz stranske ulice so se nama približevali komunisti, njihova strojnica nama je zapirala pot naprej in nazaj; edini izhod so bila zaklenjena hlevska vrata —

Kaj napraviti?

S strojnimi ognjem sva razbila ključavnico in vdrla noter, kjer se nama je nudil hud prizor: nemški vojak z razbito glavo je ležal v ruševinah zidu, zraven pa se je v groznih ranah zvižal tovariš domobranec.

Le za bip sva se ustavila. Divji bes na komuniste naju je pogнал naprej. Najprej sva morala pregnati komunističnega strojničarja. Polskala sva kot, kamor ni mogel čez razpok streljati, skočila oba hkrati k zidu in mu nametala »ruške, da se je vse kadilo in rušilo. V tem hipu je že pritekla mitraljezeca Salehar, ki je kar s srede česte nasejal smrti med preklinjajočo sodo.

Nikdar ne bom pozabil slike: dež in sneg sta padala na ulice, za zidovi je kričala komunistična drha, domobranci pa je stal srdač ulice, težko strojnice je držal pred seboj, dolgi niz svetilnih nabojev pa mu je krail ramena, z obraza mu je sijalo veselje, da se more boriti — za dom.

Ves dan smo po ulicah sežali smrt. Od eksplozij smo že oglešli, na večer pa smo se morali trudni umakniti v grad.

Obramba gradu

In tako smo prišli v tretje razdobje boja: v obrambo gradu.

V petek pozno ponoči smo se vsi umaknili v grad, trudni od pouličnih bojev. Ze prej smo strelivo in vse potrebno pripeljali noter, tudi ranjene in mrtve, kolikor smo jih dobili.

Četudi smo vedeli, da je grad ali naša rešitev ali naš pogin, smo bili veseli, da smo se dobili skupaj in da smo še skoraj vsi; da imamo vsi voljo boriti se do konca, do zadnjega moža.

Noč na soboto je bila še dokaj mirna. Le tu pa tam je udarila v grajski zid tovska granata in tu pa tam je tiho in junaško padel domobranec ali Nemec. Po jetniškem hodniku in celicah so se množili ranjenci.

V soboto zjutraj — še v temi — pa se je zunaj vzdignil divji krik: »Juris, hura, v grad! Beli pat, vadijate se!«

Ko se je zdanilo, je streljanje na mah prenehalo. Tedaj smo zagledali človeka, ki je iz gradu nesel belo zastavo.

Vse, samo vda se ne!

Nekaj grenkega nas je stislilo v grlu in srce nam je za trenutek prenehalo biti. Samo za trenutek, potem pa smo postali divji in smo vsi enoglasno vzklili:

»Vdame se ne!«

Samo za trenutek sem se zagledal v obraze okrog sebe. Se sedaj vas vidim: Jakš, Virant, Vovk, Salehar, Jakš, nadporočnik Sabič.

»Mi se ne vdamo!« — »Izpad! Četudi pademo!« — »Ranjenci!« — »Pustiti ranjence — izpad — nemogoče!«

Pohitel sem k nemškemu oficirju. Nikdar ne bom pozabil tega, kako je nemškemu častniku zasijal obraz, kako me je navdušeno objel in dejal:

O vjadi ni govora, ker je nemški vojak ne pozna.

Zavriskal sem od veselja in navdušenja, nemški stotnik pa me je potrpeljal po rami in dejal: »Z domobranci grem kamor koli!«

Spet so zapele naše strojnice, stene so se rušile pod eksplozijami topovskih granat, vojaki so padali z vzkliki na ustih.

Med grmenjem topov in regljanjem strojnic smo zaslišali letalo, takoj nato je prenehalo komunistično streljanje.

Toda letalo je odletelo in tolpe so spet navale na grad.

Junaštvo na vsak korak

V živem spominu mi je od tega dneva ostal naslednji dogodek:

Moj vojak S. je imel na dvorišču minomet, zraven poln zabojev min in je čepel tam, ko da ga vse skupaj prav za prav ni bilo. Vzel je iz zaboja mino, jo vtaknil v minomet, sprožil, vzletel kos kruha, vgriznil vanj, se malomarno ozrl in prislunil, kam bo padla. Fant je star komaj 18 let. Od srca sem se moral nasmejati taki hladnokrvnosti. Položaj smo imeli v vogalih sobi gradu. Ob oknu je sedel domobranec Grobar in opazoval: »Glej ga vraga — tamle v oknu je!« Zagrmel je strel iz puške, jaz sem mislil iz Grobarjeve, pa je brez besede padel — junak Grobar.

Kadar sem šel po položajih, vedno sem dobil vtis, da bodo komunisti zavzeli grad, šele ko bo padel zadnji domobranec.

Imeli smo dve uri premirja. Vodnik B. L. se je pogovarjal s poveljnikom Tomšičeve brigade skozi grajsko okno. Ko sem ga vprašal, če se more še pogovarjati s takim satanom, mi je dejal: »Heč mora biti!«

Ko je videl, da je telovaj hotel s tem samo odvratiti pozornost od bližajočih se komunističnih skupin, ki so imele namen podminirati grad, jih je sredi pogovaranja zasul z bombami, pri čemer mu je pridno pomagal nemški stotnik Guth.

Zadnji, najhujši boj

Najtežji in zadnji boj pa smo imeli v nedeljo zjutraj, ko so nam komunistični vrati zažgali grad. Tedaj je naša stiska dosegla višek: ranjenci so prosili vode — ni je

Ena izmed »zgodovinskih« zapovedi »generala« J. Avšiča

Glavni štab NOV in PO Slovenije
Položaj, dne 12-IX-1943.
Ob 13. uri.

Vsem »tabor« divizij in odredom,

Vsa poročila, ki jih imamo se ujemajo v tem, DA SE NEMCI UMUKAJO PROTI SEVERU.

Prenehajte z rušenjem objektov na železnicah in cestah tako, da nam služijo za naš promet in premikanje naših jedinic s motoriziranih sredstev in vozovi. Vse dosedaj izdane odredbe v tem smislu stavljam izven veljave. Če bi se kje pokazalo, da Nemci le prodirajo proti nam in silijo, pa jim rušite komunikacije, da bi s tem zadrževali njihovo nadržanje.

KJER KOLI SE TOREJ NEMCI POMIKAJO PROTI SEVERU? JIM SLEDITE. V tem, kje, kje ostaja, da se umikajo brez boja, vi pa zasledite vse ozemlje, ki ostaja za njimi. Če bi pa kje Nemci udarili na nas, pa energično izvršite ofenzivni sunek, da njih a ciljem, da jim zadate čim večje izgube.

Zaradi nepolne jasnosti situacije pa držite še vedno objekte zaminirane, tako da se rušenje lahko izvrši takoj, v slučaju, da se situacija preokrene.

Stremite za tem, da vada obveščevalna služba dobi čim več poročil o kretanju Nemcev ter organizirajte svaro z nami tako da mi vada poročila doblimo v najkrajšem času. Delajte pa vedno iniciativno odgovarjajoče rešenjem, ki pa morajo imeti v vidu našo direktivo, da s Nemci ne izvajamo krh boja, dokler Nemci ne podvzamejo sovražnih dejstev proti nam, to se pravi, dokler oni nas ne bodo napadli. Tudi mi ne napadamo na do tihem sektorju.

Vse drugo, kar smo vam sporočili v zadnjih dveh direktivah o organizaciji vaših enic in drugo urjenje, pa vršite točno in energično po izdanih odredbah, pri čemer pokažite maksimalno iniciativnost v cilju, da se naša vojska čimprej pomoči in uredi za nove boje in hitre pokrete. Orožja in vseh vojaških potreb imamo v ogromni količini, posebno okrog Kočevja, ker sta dve italijanski divizije popolnoma razorožene, tretja pa je poveljni razorožena v Novem mestu.

Smrt fašizma — Svoboda naroda!

Politkomisar:

Črna črna črna

Nam komandanta:

Črna črna črna

bilo, ker so razbili vodovod, grad se je pri ječarjem stanovanju zrušil do pritličja, ogenj je grozil razširiti se po vsem posloju, granate so neprestano udarjale v zidove in strehe, vse je samo bobnelo in se rušilo, dim je zavijal nas in ustvarjal strahotne sence.

Kmalu smo pa začutili, da je ogenj komunističnega orožja ponehal in kake pol ure nato je prirohel angel jeze: letalo. Kakor podgane so bežali iz vseh lukenj komunisti in naše krogle so jim kazale pot.

Pravo veselje pa je vzbudil klic: »Tanki!« Kakor hudournik ob povodnji, tako smo se zdaj vrgli mi za zbeganimi in bežečimi tolpami. Vrata so se lomila in odletavala s tečajev, odsekani strel in kriki... in mesto je bilo očisto.

Lice se mi je razjasnilo, ko je zaključil svoje pripovedovanje.

Vsi bi še radi kaj povedali. Veseli so bili, da je prišel mednje urednik »Slovenskega doma«, »našega lista«, kakor je dejal vodnik B., ko je nadaljeval smeje. Vprašal sem ga, kako je bilo v Kočevju.

»Da, gospod, čisto v redu je bilo v Kočevju, kaj bi jaz rad videl?« — Da bi tile ljubljanski gospodki, ki tako pokonci hodijo, doživeli eno Kočevje, pa mislim, da bi protikomunistični boj zavzel brž največji obseg.

Kar se tiče nas, smo že utrjeni. Jaz n. pr. imam občutek, da se me kroga sploh ne prime.

Veliki fant, ki se vedno smeje in, kakor pravijo drugi, se je tudi v boju smejal, mi je na vprašanje, kaj mu daje moč in voljo v tem boju, dejal:

»To je pa tako...«

Jaz sem mlad in se mislim poročiti ter si ustvariti tako družino, v kakršni sem bil vzgojen — krščansko družino. Če komunisti zmagajo, so moji načrti proč in uničeno vse moje življenje.

Pa sem ga vprašal, kateri bi bil njegov najhujši trenutek v borbi.

»To je težko reči, ker jaz ne poznam hudih trenutkov.«

Vprašal sem ga, kaj bi storil v tem primeru.

Zaiskrile so se mu oči, ko je odgovoril: »Kaj mislite, gospod, da sem šlapa? Streljal bi, dokler ne bi padel.«

Zmagali bomo, sem mislil, tako zatrdno, ko sem mu stislil roko, junaku.

»Ali bi se ti vdal?«

Vodnika me še vprašal, kje je bil ob napadu. Prav jedratno mi je odgovoril: »Povsod me je bilo dosti, kjer je bilo treba in kjer me ni bilo treba.«

Takoj sem ga presodil, da je vojak od glave do pete in se ne ustraši ničesar. Vprašal sem ga: »Ali bi se ti vdal, če bi se tudi drugi?« — »Bi se, mi je odgovoril.

Kar osupnil sem pri tem odgovoru, kajti junaku, kakršni je bil videti, ne bi prisodil tega odgovora. Ko pa je videl, da sem osupnil in da ga ne razumem, je dejal:

»Če bi se drugi, bi se tudi jaz, ker pa je prvo nemogoče, zato je tudi zadnje, torej ne bi se vdal ne jaz ne drugi!«

Svetovali so mi, da grem tudi k ranjenim-junakom v bolnišnico na Studencu, kjer mi bodo še več povedali.

Med kočevskimi ranjenci

Komunistični radio je katastrofalni poraz v Kočevju objavil kot »zmago« komunističnih tolp. Po njihovem računu so žrtve: čez tisoč padlih Nemcev in čez dve sto domobrancev.

Smejali so se mi, ko sem razodel o skrivnost kočevskih ranjencev. Sto cigaret sem razdelil na 24 delov. Toliko je namreč v bolnišnici kočevskih ranjencev. Naj bo to v poljanilo lahkovernežem, ki nasedajo komunistični propagandi.

Ranjenci so bili prav pri večerji. Maslo, kruh, marmelada in kava! Ze po živahnosti v bolniških sobah sem lahko precej ugotovil, da med njimi ni dosti hudo ranjenih. Vsi so bili dobro razpoloženi in glasni.

Pozdravil sem prvega. Bil je vodnik sedme Jakševe čete. Namrečni fant me je spoznal, mi krepko stisnil roko in kmalu sva bila v živahnem razgovoru.

Daleč nazaj so segali njegovi spomini, ko sva začela kramljati. Pripovedoval mi je,

kako je do leta 1941. mirno živel in delal ter se briga samo za dom.

»Delali smo, toda bili smo srečni in zadovoljni.

Potem so prišli tudi v naše kraje komunisti. Rekli so, da iščejo zaslonbe pred badoglevci in radi smo jim pomagali. Toda prave njihove cilje smo kmalu brdko čutili tudi v naši vasi. Mene so začeli zasledovati zato, ker sem pomagal dvema beguncema, kmalu zatem pa so ubili župnika Nachtigala in Cvara, pozneje pa Jakša, tri Gričarjeve brate, monterja Tobijasa, dve ženski, sedemnajst ljudi v naši vasi.

Vse to me je bolelo, a vendar sem se odločil, da sem zaradi lastne obrambe in obrambe naše vasi prijel za orožje.

Dne 8. septembra pa sem doživel to, kar sem vedno slutil. Badoglevci so nas hoteli razorožiti in izročiti komunističnim tolpam, da nas bi pobile. Šli smo križevce pot, ki je ne bom nikoli pozabil. V Novo mesto, od tod pa v Kočevje, kjer sem doslej preživel najbolj vroče dni v vsem svojem življenju.

Potem mi je pripovedoval o bojih v okoliščini Kočevja, o smrti junakov Gorjupa Janeza iz Mokronoga in Novaka Alojza iz Sent Jerneja, ki sta padla dva dni pred napadom na Kočevje.

Se bolj zanimivo je bilo njegovo pripovedovanje o vedenju komunističnih tolp na bloku pri Mahovniku in o pouličnih bojih. Ranjen je bil, vendar je vztrajal in bil pripravljen rajši umreti, kakor da bi se vdal. »Za boj do zadnjega smo se odločili, ker smo bili prepričani, da nas bodo pobili, če se vdamo. Za boj do zadnjega pa smo se odločili tudi zato, ker smo vedeli, da se bomo proti največjim sovražnikom našega naroda.«

Šel sem od postelje do postelje in stiskal roke. Sami postavni fantje zaresni oči in jasnih ter odločnih obrazov. Sentruperski in šentjernejski fantje, ki jih je ojeklenil boj in jih je ojačilo trpljenje ter preganjanje. Spregovorila sva še besedo o domobranci. Z navdušenjem je pripovedoval o pripravljenosti vseh fantov, ki so dobili prav v novi domobranci organizaciji zaslonbo in podporo v boju za zmago nad komunističnimi zločinci.

Še bolj odločno v boj!